

17. ve 18. Yüzyılda İnşa Edilen İstanbul Selatin Camileri ile Ayasofya Camii Onarımlarına Ait İnşa ve Onarım Maliyetlerinin Mukayesesi

Selen AZAKLI* ve Esra AKSOY**

* *Fatih Sultan Mehmet Vakıf Üniversitesi
İstanbul, Türkiye
ORCID: 0000-0002-1716-7339
selenazakli@gmail.com (İletişim yazarı)*

** *Fatih Sultan Mehmet Vakıf Üniversitesi
İstanbul, Türkiye
ORCID: 0000-0001-7622-1158
eaarchitektur@gmail.com*

Araştırma makalesi

Geliş: 18/03/2021

Son düzenleme sonrası geliş: 10/07/2021

Kabul: 11/07/2021

Yayımlanma:31/01/2022

3

Öz

Ayasofya, 6. Yüzyıldan günümüze kadar tüm ihtişamıyla varlığını sürdürmektedir. Farklı din ve kültür gruplarına ev sahipliği yapmış olan Ayasofya, var olduğu süre boyunca sayısız onarımlar geçirmiştir. Çalışmamızda; 17. ve 18. yüzyılda yapılmış olan Ayasofya Camii onarım maliyetleri ile aynı dönemlerde inşa edilen İstanbul'daki selatin camilerine ait inşa ve onarım maliyetlerinin güncel meblağları hesaplanmıştır. Yapılan hesaplamalar, tablolar ve grafikler halinde sunulmuştur. Hesaplamaların yapımında seçilen yöntem; değerli madenler ile yıllık enflasyon oranları üzerinden karşılıklı sonuçların bulunup belgelenmesi şeklindedir. Yüzyıllardır, varlığını ve değerini koruyan değerli madenlerden, gümüş ve altın temel hesaplama birimleri olarak ele alınmıştır. Ele alınan bu birimler sayesinde, 1 akçenin içerisindeki gümüş ve altın gram değerleri tespit edilmiştir. Ulaşılan değerler, 2020 Kasım ayı altın ve gümüşün gram Türk lirası değerleri ile güncel meblağlara dönüştürülmüştür. Enflasyon oranları üzerinden yapılan hesaplamalarda ise, iktisat tarihçisi Prof. Dr. Şevket Pamuk'un 'akçe' üzerine yaptığı önemli kaynak çalışmalarından yararlanılmıştır. Yıllara göre, 1 akçenin 2020'deki Türk lirası değerleri için, 2020 Kasım ayı enflasyon oranları ile TÜFE hesaplamaları yapılmıştır. Çıkan sonuçlar ile; yıllara göre, 1 akçenin 2020'deki Türk lirası değerlerine ulaşılmıştır. Çalışmamız, 17. ve 18. yüzyılda yapılan inşa ve onarım harcamalarına ait güncel meblağların anlaşılabilmesi açısından önemlidir. Gümüş, altın ve enflasyon oranları üzerinden elde edilen verilerin, okuyucu ve araştırmacıların değerlendirebilecekleri birer kaynak olması amaçlanmıştır.

Anahtar kelimeler: Akçe, akçe hesapları, Ayasofya onarımları, düz işçi ücretleri, cami onarım maliyetleri

Comparison of Expenditures for Restoration of Hagia Sophia Mosque with Constructions of Imperial Mosques in Istanbul Built During the 17th and 18th Centuries

Selen AZAKLI* and Esra AKSOY**

* *Fatih Sultan Mehmet Vakıf University
İstanbul, Türkiye
ORCID: 0000-0002-1716-7339
selenazakli@gmail.com (Corresponding author)*

** *Fatih Sultan Mehmet Vakıf University
İstanbul, Türkiye
ORCID: 0000-0001-7622-1158
eaarchitektur@gmail.com*

Research article

Received: 18/03/2021

Received in final revised form: 10/07/2021

Accepted: 11/07/2021

Published online: 31/01/2022

4

Abstract

Hagia Sophia, keeps existing in all its glory from the 6th century to the present day. Hagia Sophia, which hosted different religious and cultural groups, went through numerous restorations over time. This study indicates the calculation of construction and repair costs for the Imperial mosques in Istanbul, which were built during the 17th and 18th centuries, in the same periods as the repair of the Hagia Sophia Mosque. Also, a comparison of the restoration expenses for other mosques in Istanbul during the same centuries are examined. All information is shown in today's monetary value (Turkish Lira) on various graphics and charts. The method selected in the construction of the calculations is to find and document mutual results through valuable mines and annual inflation rates. In preparation of the calculations, the silver and gold gram values were determined based on the precious metals values from the past to the present, and the current values of the gold and silver grams were calculated in currency of Turkish lira. For the calculations made for inflation, work of Prof. Dr. Sevket Pamuk on coins were used and the calculations on Turkish Lira were made over CPI (Consumer Price Index) data from November 2020. This study is important in terms of understanding the current amounts of construction and repair expenses made in the 17th and 18th centuries. The data obtained from silver, gold and inflation rates are intended to be a source for readers and researchers to evaluate.

Keywords: Coin, coin calculations, Hagia Sophia restoration, labour charges, mosque restoration costs

1. GİRİŞ

Mimari yapılar, yapıldıkları dönemden itibaren çeşitli onarımlar geçirerek varlıklarını sürdürmektedir. Günümüzde, yapıların tarihleri, mimari özellikleri, yapım teknikleri, onarımları, inşa süreçleri ve harcamaları gibi çeşitli konularda bilgi sahibi olunabilmektedir. Ancak bu bilgileri günümüz koşullarına göre mukayese etmek istediğimizde, güncel verilerin yetersiz olduğunu görülmektedir. Bu yetersizlik, makalemizde yer alan veriler arasındaki kopuklukların da birer göstergesi olacaktır. Çalışmamız, 17. ve 18. yüzyılda yapılan cami inşaat ve onarım harcamalarının, güncel meblağ karşılıklarını anlama çabasıdır. Yapılan harcamaların güncel Türk lirası değeri karşılıklarını görmek, geçmişe dair yapılan harcama maliyetlerinin, güncel meblağ değerleri hakkında fikir sahibi olmamızı sağlayacaktır.

Çalışmamızda, 17. ve 18. yüzyılda İstanbul'da inşa edilmiş olan selatin camileri ile Ayasofya Camii onarım ve inşa harcamalarının güncel karşılıkları hakkında araştırmalar yapılmıştır. Öncelikle, belirlenen tarihlerdeki Osmanlı para birimlerine ulaşılmış, daha sonra bu birimlerin güncel meblağlarının tespiti için çeşitli hesaplama yöntemleri üzerine çalışılmıştır. Günümüz Türk lirası değerleri için, üç farklı değer üzerinden hesaplama yöntemi belirlenmiştir. Bu değerlerden ikisi, değerli madenlerden gümüş ve altın üzerinden yapılan hesaplamalar, üçüncüsü ise enflasyon oranları ve TÜFE (Tüketici Fiyat Endeksi) verileri üzerinden yapılan hesaplamalar şeklindedir. Çalışmamızda, 17. ve 18. yüzyılda İstanbul'daki inşaat işçilerinin günlük ücretleri, Ayasofya Camii'nin bu yüzyıllar içerisinde geçirdiği onarım harcamaları ve aynı dönemlerde İstanbul'da inşa edilen ya da onarılan selatin camilerine ait harcama maliyetlerinin güncel meblağlarına dair veriler sunulmaktadır. Hazırlanan verilerde, maliyetlerin güncel meblağlarının kendi aralarında mukayesesinin yapılması ve birer kaynak olarak araştırmacılara sunulması amaçlanmıştır.

2. OSMANLI DEVLETİ'NDE PARA

Çalışmamızda yer alan verilerin değerlendirilmesi hususunda, Osmanlı'nın para sistemini ve çalışılan dönemlerin ekonomik durumunu anlayabilmemiz önemlidir. Osmanlı ekonomisi, madenî para rejimine dayanmaktadır. Para rejiminin temeli 'akçe' adı verilen saf gümüşten kestirilen bir sikke üzerine kurulmuştur. Paraların elde edilmesi için Osmanlılarda, birçok şehir ve kasabalarda padişah adına para kesecek darphaneler kurulmuştur. Her darphanenin yönetiminde, ulufe ile veya iltizam usulü yetkili bir emin bulunmaktadır. Emredilen miktardan akçe kesilmesini sağlayan "sahib-i ayar" ve "üstad" gibi görevliler, sikkelerin ayar ve ağırlıklarının standartlara uygun olup olmadığını kontrol etmekle mükelleftirler (Özcan, 2005: 247-248). Devlet tarafından tespit edilen ve darphanelere gönderilen sikke standartlarında, 100 dirhem "halis ayar" gümüşten kaç adet akçenin darp edileceği kanunnamelerle belirtilmiştir. Akçenin üretimi esnasında gümüşün içine bakır ya da başka düşük, ucuz bir metal katmak kanunla yasaklanmıştır (Akdağ, 1999: 163). Ancak devletin ekonomik sıkıntılar içine düştüğü dönemlerde ek gelir sağlamak amacıyla, devlet tağşiş politikasını izlemiş ve akçenin içeriğindeki gümüş miktarını azaltma yoluna gitmiştir. Osmanlı para tarihinde 17. yüzyılın ortalarına kadar; 1589, 1600, 1618, 1624 ve 1640 yıllarında olmak üzere, beş defa sikke tağşiş operasyonu yapıldığı bilinmektedir (Özcan, 2005: 247-255). Yapılan tağşişler ile ilgili olarak iktisat tarihçisi Şevket Pamuk, Osmanlı tarihinde para ile enflasyon arasında bugünküne benzer bir ilişki olduğunu ve uzun vadede Osmanlı dönemindeki enflasyonun en önemli nedeninin tağşişler olduğunu belirtmektedir. Buna ek olarak tağşişler sayesinde devletin, aynı

miktarda gümüşle itibari değeri daha fazla miktarda sikke basmakta ve o para birimi cinsinden ifade edilen ödemelerinin daha büyük bir bölümünü karşılayabileceğini belirtmektedir (Pamuk, 2000: 34).

3. 17. ve 18. YÜZYILDA OSMANLI DEVLETİ'NİN EKONOMİK DURUMU

Osmanlı Devleti, 17. yüzyılda, ülke içerisinde Celali isyanları, ülke dışında ise, başta Avusturya olmak üzere Safevi Devleti, Lehistan, Venedik ve Rusya gibi devletlerle savaş sorunlarıyla ilgilenmektedir. Celali isyanları, Yavuz Sultan Selim döneminde (1512-1520) başlayıp IV.Mehmed dönemine (1648 – 1687) kadar devam etmiştir. Devlete karşı ekonomik, sosyal, askeri ve siyasi nedenli ayaklanmalardır. Uzun süre devam eden isyanlar ve savaşlar devletin ekonomisinin gerilemesine neden olmuştur. Bu yüzyılın sonunda, Karlofça (1699) ve İstanbul (1700) Antlaşmaları imzalanmıştır. İmzalanan antlaşmalardan sonra, Osmanlı büyük toprak kayıpları yaşamış ve duraklama devrinden gerileme dönemine girmiştir.

18. yüzyılda, Osmanlı Devleti, kaybettiği toprakları geri alabilmek için batıda Rusya, Avusturya, Venedik'le; doğuda ise Safevilerle (İran) mücadele etmiştir. Ancak imzalanan Karlofça antlaşması, 18. yüzyılın ilk çeyreğinde Osmanlı Devleti'nin politikalarını olumsuz yönde etkilemiştir. 18. yüzyılın ikinci yarısında hazinenin yeterli kaynaklara sahip olmaması yanında devletin gelir ve giderlerinde de bir merkezleşme olmamıştır (İnalçık vd., 2000: 300).

Yaşanan tüm bu olumsuzluklar devletin ekonomisinde bozulmalara neden olmuştur. Bozulmalar, beraberinde sikke taşıyıcıları ile akçenin istikrarsızlığını getirmiştir. Akçenin içerisindeki gümüş miktarı azaltılıp devlet için kısa süreli gelir kaynakları elde edilmiştir. Ancak bu durum akçe üzerinden ücret alan kesimler açısından olumlu karşılanmamış ve bazı ayaklanmalara sebep olmuştur. 17. yüzyılın başlarında, artık akçe ile sultani arasındaki oranlar ya da oransızlıklarda da aşırı bir hal almıştır. Akçenin taşıyıcısı nedeniyle, sultaninin kur değeri 120 ile 160 akçe arasında değişiklikler göstermiştir (Pamuk, 2012: 77). Akçenin istikrarsızlığına yol açan bir diğer gelişme ise, Osmanlı gümüş madenlerinin gerilemesi ve kapanmasıdır. Nitekim IV. Murad'ın 17 yıllık saltanatı sırasında (1623-1640) akçe üreten darphane sayısı 30'a düşmüştür. Faaliyet gösteren darphanelerin sayısı 1630'larda veya 1640'larda keskin bir düşüş göstermiştir (Pamuk, 2012: 158).

İstanbul Darphanesinde üretilen altın ve gümüş sikkelerin miktarı, 1640'larda önemli düşüşler göstermiştir. Buna karşılık IV. Mehmed'in tahta çıkışından (1648) sonra, tedavüldeki sikkelerin yenilenmesi vesilesiyle darphane faaliyetlerinde bir canlanma olmuştur. Ancak 1650'lerin ikinci yarısında, üretim tekrar gerilemiştir. 1680'lerin ikinci yarısına kadar geçen otuz yıllık sürede, İstanbul'da sınırlı miktarda üretilen altın ve gümüş sikkelerin esas olarak padişah ve yakın çevresi tarafından merasim, özel günler gibi amaçlarla kullanılmış, piyasaya verilen sikke miktarı çok sınırlı kalmıştır (Pamuk, 2012: 157).

Özetlenecek olursa, Osmanlı para düzeninde, gümüş akçe, temel hesap birimi ve yerel işlemlerde en çok kullanılan ödeme aracı olmuştur. Akçenin gümüş içeriği, zaman zaman devletin uyguladığı taşıyıcılarla düşürülmüştür. Buna karşılık, sultaninin standartları, Venedik dukasının ve Akdeniz çevresindeki diğer devletlerin altın sikkelerine bağlı olarak, 17. yüzyıl sonlarına kadar değişmeden kalabilmiştir. Altın sultani ile gümüş akçe arasında sabit bir kur değeri bulunmamıştır. Sultaninin akçe cinsinden ifade edilen kur değeri ise, akçenin gümüş içeriğine, altın ve gümüş oranındaki dalgalanmalara ve başka nedenlere bağlı olarak piyasalar tarafından belirlenmiştir (Pamuk, 2012: 77).

4. 17. ve 18. YÜZYILDAKİ BİR AKÇENİN GÜMÜŞ, ALTIN ve ENFLASYON ÜZERİNDEN 2020 YILI TÜRK LİRASI DEĞERİ

Çalışmamızın bu bölümünde, 17. ve 18. yüzyılda bir akçenin, günümüz Türk lirası değerinin hesaplanması ve araştırmacılara kaynak bir veri olarak sunulması amaçlanmıştır. Elde edilen sonuçlar, araştırmacıların Osmanlı Dönemi akçe değerleri ve harcamaları ile ilgili çalışmalarında, güncel fiyatlar üzerinden fikir sahibi olabilmelerini sağlayacaktır. Yapılan hesaplamalar tablo halinde sunulmuştur (Çizelge 1). Hesaplamaların yapımında seçilen yöntem; değerli madenler ile yıllık enflasyon oranları üzerinden karşılıklı sonuçların bulunup belgelenmesi şeklindedir. Yüzyıllardır, varlığını ve değerini koruyan değerli madenlerden, gümüş ve altın temel hesaplama birimleri olarak ele alınmıştır. Enflasyon oranları üzerinden yapılan hesaplamalarda ise, iktisat tarihçisi Prof. Dr. Şevket Pamuk'un hazırlamış olduğu "Geçmiş yıllara ait parasal büyüklüklerin 1998 yılı sonunda Türk lirası ve ABD doları olarak eş değerleri, 1469-1799" adlı tablosundaki kaynak veriler ele alınmıştır. Yıllara göre, 1 akçenin 1998 yılına ait Türk lirası değerlerinin, 2020 yılı Türk lirası karşılıkları için, 2020 Kasım ayı enflasyon oranları ile TÜFE hesaplamaları yapılmıştır. Yapılan hesaplamalar sonucunda, yıllara göre, 1 akçenin 2020 yılı Türk lirası değerlerine ulaşılmıştır (Pamuk, 2000: 24-28).

Değerli madenlerde, gümüş üzerinden yapılan hesaplamalarda, Prof. Dr. Şevket Pamuk'un "Tüketici fiyat endeksleri, 1469-1799" adlı tablosunda yer alan kaynak veriler ele alınmıştır. İlgili tablodan, 17. ve 18. yüzyılda, yıllara göre 1 akçenin içerisindeki gümüş miktarına ulaşılmıştır. Gerekli hesaplamalar, 1 akçe içerisindeki gümüş miktarı ederinin, 2020 Kasım ayı, gram gümüşün Türk lirası değeri karşılığının bulunması şeklinde yapılmıştır (1 gram gümüş = 6,4 TL). Yapılan hesaplamalar neticesinde, yıllara göre 1 akçenin, gümüş üzerinden 2020 yılı Türk lirası değerleri bulunmuştur (Pamuk, 2000: 12-16). Değerli madenlerde, altın üzerinden yapılan hesaplamalarda ise, Osmanlı'nın altın para birimi olan sultani ele alınmıştır. 17. yüzyıl içerisinde, yıllara göre 1 sultaninin, akçe ve gram değerine ulaşıp akçe içerisindeki altın miktarı tespit edilmiştir. Gerekli hesaplamalar, 1 akçe içerisindeki altın miktarı ederinin, 2020 Kasım ayı, gram altının Türk lirası değeri karşılığının bulunması şeklinde yapılmıştır. Çıkan sonuçlar, yıllara göre, 1 akçenin altın üzerinden 2020 yılı Türk lirası değerlerini vermiştir (1 gram altın= 460 TL). Yapılan detaylı incelemeler sonucunda, 18. yüzyıldaki 1 sultanin akçe ve gram değerine dair net bir bilgiye ulaşılamadığından, 18. yüzyıldaki 1 akçenin altın üzerinden 2020 yılı Türk lirası değerine ulaşılamamıştır.

Gümüş, altın ve enflasyon oranları üzerinden yapılan hesaplamalarda, 1 akçenin Türk lirası değerinin bu üç faktör arasında, kimi tarihlerde benzerlikler gösterirken, kimi tarihlerde farklılıklar gösterdiği görülmüştür. Görülen farklılıkların detayına inerek analizini yapmak bu makalenin üzerinde daha derin bir araştırma konusudur. Yapılan çalışma, bir araştırma çalışması niteliğindedir. Kesin sonuçlara varılmasa bile, inşa ve onarım harcama maliyetlerinin üç önemli unsur üzerinden, güncel karşılıklarıyla, kendi dönemleri içerisinde kıyaslanabilir olması açısından önemlidir. Sunulan verilerden, bu iki yüz yıl içerisinde, yıllara göre ne tür değişimlerin yaşandığı, gümüş, altın ve enflasyon verileri üzerinden yapılan Türk lirası değeri hesaplarının birbirine yakınlığı ve uzaklığı görülmektedir. Ortaya çıkan yakın ve uzak değerler, yalnızca birer tespit çalışmasıdır. Araştırmacıların, çalışmaları kapsamında, Çizelge 1'de yer alan verilerin kıyaslamasını kendilerinin yaparak değerlendirmeleri istenmektedir.

Çizelge 1. 17. ve 18. yüzyıldaki 1 akçenin gümüş, altın ve enflasyon üzerinden 2020 yılı Türk lirası değeri (Selen Azaklı ve Esra Aksoy, 2021)

17. ve 18. YÜZYILDAKİ 1 AKÇENİN GÜMÜŞ, ALTIN ve ENFLASYON ÜZERİNDEN 2020 YILI TÜRK LİRASI DEĞERİ															
YIL	2020'DE 1AKÇENİN GÜMÜŞ ÜZERİNDEN TL DEĞERİ	2020'DE 1AKÇENİN ENFLASYON ÜZERİNDEN TL DEĞERİ	2020'DE 1AKÇENİN ALTIN ÜZERİNDEN TL DEĞERİ	YIL	2020'DE 1AKÇENİN GÜMÜŞ ÜZERİNDEN TL DEĞERİ	2020'DE 1AKÇENİN ENFLASYON ÜZERİNDEN TL DEĞERİ	2020'DE 1AKÇENİN ALTIN ÜZERİNDEN TL DEĞERİ	YIL	2020'DE 1AKÇENİN GÜMÜŞ ÜZERİNDEN TL DEĞERİ	2020'DE 1AKÇENİN ENFLASYON ÜZERİNDEN TL DEĞERİ	2020'DE 1AKÇENİN ALTIN ÜZERİNDEN TL DEĞERİ	YIL	2020'DE 1AKÇENİN GÜMÜŞ ÜZERİNDEN TL DEĞERİ	2020'DE 1AKÇENİN ENFLASYON ÜZERİNDEN TL DEĞERİ	2020'DE 1AKÇENİN ALTIN ÜZERİNDEN TL DEĞERİ
1600	1.856		1.095	1643	1.792	3.50	1.095	1684	1.344	1.87	0.821	1725	0.8448	1.85	
1601	1.856		1.095	1644	1.792	3.28		1685	1.344	1.78	0.821	1726	0.8448	1.92	
1602	1.856		1.095	1645	1.792	3.36	0.821	1686	1.344	1.69	0.821	1727	0.8448	2.13	
1603	1.856	2.83	1.095	1646	1.792	3.16	0.821	1687	1.344	1.73	0.486	1728	0.8448	1.76	
1604	1.856	1.9	1.095	1647	1.792	3.15	0.821	1688	1.344	1.85	0.486	1729	0.8448	1.64	
1605	1.856	2.09	1.095	1648	1.792	2.77	0.821	1689	1.344	1.82	0.486	1730	0.7936	2.14	
1606	1.856	2.11	1.095	1649	1.792	2.76	0.821	1690	0.832	1.72	0.486	1731	0.7936	1.66	
1607	1.856	2.01	1.095	1650	1.792	3.08	0.821	1691	0.832	1.39	0.782	1732	0.7936		
1610	1.856	2.98	1.095	1652	1.792	3.01	0.821	1692	0.832	1.48	0.782	1733	0.7936		
1611	1.856	3.23	1.095	1653	1.792	2.90	0.821	1693	0.832	1.79	0.782	1734	0.7936	1.97	
1612	1.856	3.22	1.095	1654	1.792	2.94	0.821	1694	0.8448		0.782	1735	0.7936	1.97	
1613	1.856	3.27	1.095	1655	1.792	2.92	0.821	1695	0.8448		0.782	1736	0.7936	1.66	
1614	1.856	3.19	1.095	1656	1.792	2.75	0.821	1696	0.8448	1.66		1737	0.7936	1.63	
1615	1.856	2.75	1.095	1657	1.792	2.12	0.821	1697	0.8448	1.84		1738	0.7936	1.49	
1616	1.856	2.52	1.095	1658	1.792	2.33	0.821	1698	0.8448	1.77		1739	0.7936	1.59	
1617	1.856	2.62	1.095	1659	1.472	2.58	0.821	1699	0.8448	1.8		1740	0.7744	1.21	
1618	1.792	3.32	1.095	1660	1.472	2.21	0.821	1700	0.8448	1.67		1741	0.7744	1.22	
1619	1.792	2.99	1.095	1661	1.472	1.83	0.821	1701	0.8448	1.91		1742	0.7744	1.24	
1620	1.792	2.87	0.876	1662	1.472	2.27	0.821	1702	0.8448	2.62		1743	0.7744	1.49	
1621	1.792	1.87	0.821	1663	1.472	2.58	0.821	1703	0.8448	2.66		1744	0.7744	1.66	
1622	1.472	1.81	0.773	1664	1.472	2.62	0.821	1704	0.8448	2.5		1745	0.7744	1.28	
1624	0.768	1.93	1.095	1665	1.472	2.69	0.821	1705	0.8448	1.78		1746	0.7744	1.81	
1625	1.792	2.1	1.095	1666	1.472	2.51	0.821	1706	0.8448	2.38		1747	0.7744	1.31	
1626	1.792	3.16	1.010	1667	1.472	2.23	0.821	1707	0.8448	2.41		1748	0.7744	1.22	
1627	1.792	2.81	0.73	1668	1.472	2.09	0.821	1709	0.8192	2.33		1749	0.7744	1.19	
1628	1.472	2.96	0.73	1669	1.344	2.07	0.821	1710	0.8192	2.4		1750	0.7744	1.34	
1629	1.472	3.01	0.73	1670	1.344	2.12	0.821	1711	0.8192	1.81		1751	0.7744	1.3	
1630	1.472	2.97	0.657	1671	1.344	2.19	0.821	1712	0.8192	1.98		1752	0.7744	1.44	
1631	1.472	2.56	0.657	1672	1.344	1.99	0.821	1713	0.8192	2.06		1753	0.7744	1.43	
1632	1.472	2.41	0.597	1673	1.344	2.14	0.821	1714	0.8192	1.72		1754	0.7552	1.68	
1633	1.280	2.49	0.597	1674	1.344	1.99	0.821	1715	0.8192	1.49		1755	0.7552	1.28	
1634	1.280	2.47	0.597	1675	1.344	1.82	0.821	1716	0.8512	1.99		1756	0.7552	1.27	
1635	1.152	2.63	0.547	1676	1.344	1.70	0.821	1717	0.8512	1.89		1757	0.608	1.08	
1636	1.152	2.5	0.547	1677	1.344	1.70	0.821	1718	0.8512	1.96		1758	0.608	1.08	
1637	1.152	2.1	0.547	1678	1.344	1.75	0.821	1719	0.8512	1.92		1759	0.608	1.23	
1638	1.152	2.09	0.525	1679	1.344	1.58	0.821	1720	0.8448	1.8					
1639	1.152	2.19	0.525	1680	1.344	1.73	0.821	1721	0.8448	1.91					
1640	1.024	2.55	0.525	1681	1.344	1.77	0.821	1722	0.8448	2.02					
1641	1.792	2.98	1.095	1682	1.344	1.95	0.821	1723	0.8448	2.09					
1642	1.792	3.09	1.095	1683	1.344	1.70	0.821	1724	0.8448	1.99					

18. Yy'da 1 sultaninin akçe üzerinden değerine dair net ulaglamadğından 18. yy altın üzerinden tl değerleri hesaplanmamıştır.

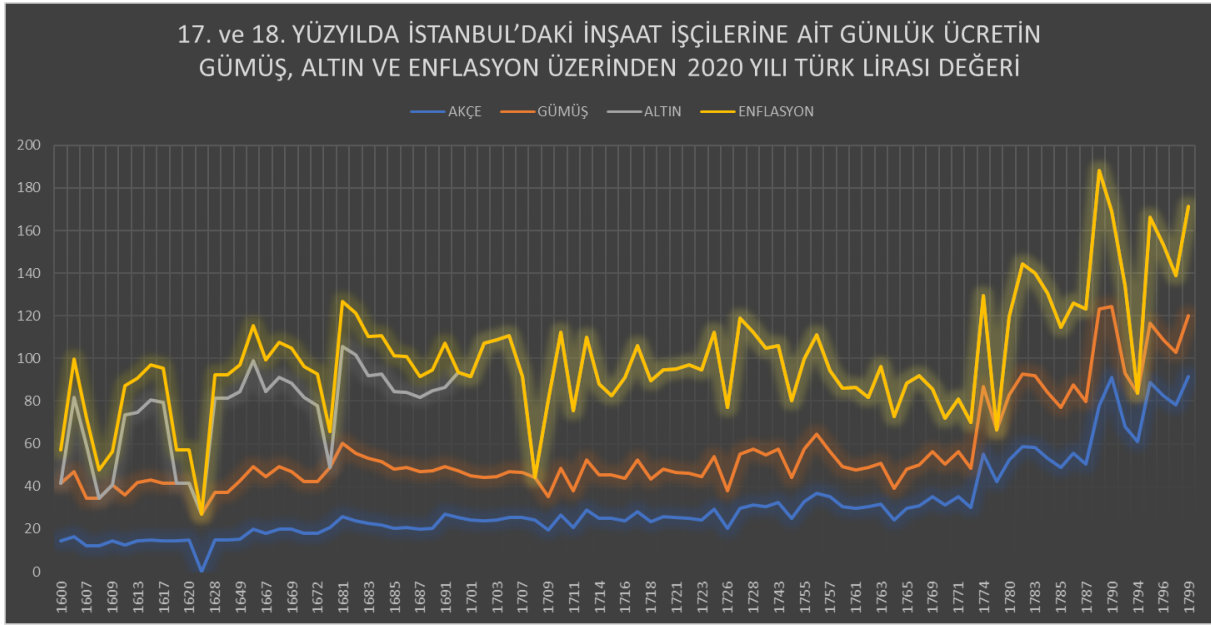
18. Yy'da 1 sultaninin akçe üzerinden değerine dair net ulaglamadğından 18. yy altın üzerinden tl değerleri hesaplanmamıştır.

5. 17. ve 18. YÜZYILDA İSTANBUL'DAKİ İNŞAAT İŞÇİLERİNE AİT GÜNLÜK ÜCRETİN GÜMÜŞ, ALTIN ve ENFLASYON ÜZERİNDEN 2020 YILI TÜRK LİRASI DEĞERİ

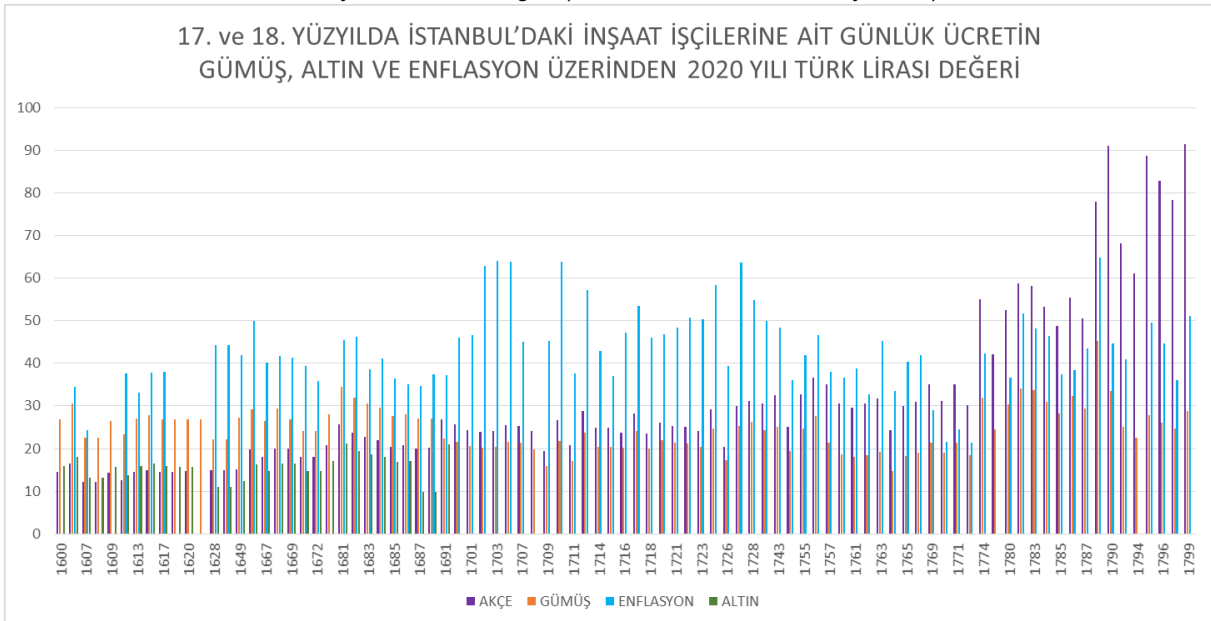
Çalışmamızın bu bölümünde, 17. ve 18. yüzyılda, İstanbul'daki inşaat işçilerine ait günlük ücretlerin, 2020 Kasım ayı verilerine göre Türk lirası değerleri hesaplanmıştır. Yapılan hesaplar, gümüş, enflasyon ve altın kalemleri üzerinden yapılmıştır. Elde edilen sonuçlar, tablo ve grafikler şeklinde hazırlanarak araştırmacıların değerlendirmesine sunulmuştur (Şekil 1, Şekil 2, Çizelge 2). 17. ve 18. yüzyıl, yıllara göre inşaat işçilerine ait günlük ücretlerin akçe değerlerine, iktisat tarihçisi Prof. Dr. Şevket Pamuk'un hazırlamış olduğu "İstanbul'daki inşaat işçilerinin günlük ücretleri, 1489-1922" adlı tablosundaki verilerden ulaşılmıştır¹ (Pamuk, 2000: 192-195). Ulaşılan veriler, hazırladığımız çalışma kapsamında yer alan "17. ve 18. yüzyıldaki 1 akçenin gümüş, enflasyon ve altın üzerinden 2020 yılı Türk lirası değeri" tablosundaki veriler ile birleştirilerek gerekli hesaplamalar yapılmıştır (Çizelge 1). Yapılan hesaplamalar sonucunda çıkan Türk lirası değer farkları, genel ve yaklaşık tespitler olup araştırmacıların değerlendirmelerine Çizelge 2'de sunulmuştur.

Elde edilen sonuçlar değerlendirildiğinde, örneğin; 1605'te bir inşaat işçisinin günlük ücreti 16,5 akçe iken, 1799'da 91,4 akçeye yükselmiştir. Arada ciddi bir artış vardır. Ancak akçe olarak artan bu yükselişe karşılık, Türk lirası artışları benzer şekilde olmamıştır. 1605'teki

ücretlerin günümüz Türk lirası yaklaşık karşılık değerleri, gümüşte 30 TL, enflasyonda 34 TL, altında 18 TL iken, 1799'daki bu yaklaşık değerlerin, gümüşte 28 TL, enflasyonda 51 TL olduğu görülmektedir. Yapılan değerlendirmede, iki tarih arası işçi ücretlerinin, akçe üzerinden ciddi bir artış yaşadığı görülürken, Türk lirası değeri karşılıkları arasında kısmi yakınlıklar gözlemlenmiştir. Bu farklılıklara sebep olarak, ikinci bölümde anlatılan sikke taşıyıcıları ve alım gücünün zamanla değişiminin örnek gösterilebileceği düşünülmektedir. Hazırlanan tablolardaki verilerin, grafiğe dökülmüş şekilleri üzerinden de işçi ücretlerinin zamana bağlı değişimleri yorumlanabilmektedir. Tablo üzerindeki verilerde altın üzerinden yapılan hesapların devam etmemesinin sebebi, 18. yüzyıldaki 1 sultaninin, akçe ve gram değerine dair net bilgiye ulaşılamamasıdır (Şekil 1, Şekil 2).

Şekil 1. 17. ve 18. yüzyılda İstanbul'daki inşaat işçilerine ait günlük ücretin gümüş, altın ve enflasyon üzerinden 2020 yılı Türk lirası değeri (Selen Azaklı ve Esra Aksoy, 2021)

Şekil 2. 17. ve 18. yüzyılda İstanbul'daki inşaat işçilerine ait günlük ücretin gümüş, altın ve enflasyon üzerinden 2020 yılı Türk lirası değeri (Selen Azaklı ve Esra Aksoy, 2021)

Çizelge 2. 17. ve 18. yüzyılda İstanbul'daki inşaat işçilerine ait günlük ücretin gümüş, altın ve enflasyon üzerinden 2020 yılı Türk lirası değeri (Selen Azaklı ve Esra Aksoy, 2021)

17. ve 18. YÜZYILDA İSTANBUL'DAKİ İNŞAAT İŞÇİLERİNE AİT GÜNLÜK ÜCRETİN GÜMÜŞ, ALTIN VE ENFLASYON ÜZERİNDEN 2020 YILI TÜRK LİRASI DEĞERİ									
YIL	DÜZ İŞÇİ GÜNLÜK ÜCRETİ, (AKÇE)	DÜZ İŞÇİ, (GRAM GÜMÜŞ)	2020'DE 1AKÇENİN GÜMÜŞ ÜZERİNDEN TL DEĞERİ	2020'DE 1AKÇENİN ENFLASYON ÜZERİNDEN TL DEĞERİ	2020'DE 1AKÇENİN ALTIN ÜZERİNDEN TL DEĞERİ	2020'DE DÜZ İŞÇİLERİN ÜCRETLERİNİN GÜMÜŞ ÜZERİNDEN TL DEĞERİ	2020'DE DÜZ İŞÇİLERİN ÜCRETLERİNİN ENFLASYON ÜZERİNDEN TL DEĞERİ	2020'DE DÜZ İŞÇİLERİN ÜCRETLERİNİN ALTIN ÜZERİNDEN TL DEĞERİ	2020'DE DÜZ İŞÇİLERİN ÜCRETLERİNİN ALTIN ÜZERİNDEN TL DEĞERİ
1600	14.5	4.18	1.856		1.095	26.912		15.88	
1605	16.5	4.74	1.856	2.09	1.095	30.624	34.485	18.07	
1607	12.1	3.48	1.856	2.01	1.095	224.576	24.321	13.25	
1608	12.1	3.48	1.856		1.095	224.576		13.25	
1609	14.3	4.1	1.856		1.095	265.408		15.66	
1610	12.6	3.63	1.856	2.98	1.095	233.856	37.548	13.80	1 sultani 120 akçe/ 1gr sultani 3,5/ 2021 gr albn 460tl
1613	14.6	4.2	1.856	2.27	1.095	270.976	33.142	15.99	
1616	15.	4.32	1.856	2.52	1.095	27.84	37.8	16.42	
1617	14.5	4.17	1.856	2.62	1.095	26.912	37.99	15.88	
1618	14.5				1.095			15.64	
1620	14.7				0.876			15.64	1 sultani 150akçe/ 1gr sultani 3,5/ 2021 gr altın 460tl
1628	15.0	3.38	1.472	2.96	0.73	22.08	44.2	10.95	1 sultani 180 akçe/ 1gr sultani 3,5/ 2021 gr albn 460tl
1629	15.0	4.24	1.472	3.01	0.73	22.08	44.2	10.95	
1649	15.2	4.66	1.792	2.76	0.821	272.384	41.952	12.48	
1666	19.9	4.66	1.472	2.51	0.821	292.928	49.949	16.34	
1667	18.0	4.21	1.472	2.23	0.821	26.496	40.14	14.78	
1668	20.0	4.68	1.472	2.09	0.821	29.44	41.8	16.42	
1669	20.0	4.14	1.344	2.07	0.821	26.88	41.4	16.42	
1671	18.0	3.73	1.344	2.19	0.821	24.192	39.42	14.78	
1672	18.0	3.73	1.344	1.99	0.821	24.192	35.82	14.78	1 sultani 160 akçe/ 1gr sultani 3,5/ 2021 gr albn 460tl
1680	20.8	4.31	1.344	1.73	0.821	27.9552	35.984	17.08	
1681	25.7	5.33	1.344	1.77	0.821	34.5408	45.489	21.11	
1682	23.7	4.9	1.344	1.95	0.821	31.8528	46.215	19.46	
1683	22.7	4.7	1.344	1.7	0.821	30.5088	38.59	18.64	
1684	22.	4.55	1.344	1.87	0.821	29.568	41.14	18,07	
1685	20.5	4.24	1.344	1.78	0.821	27.552	36.49	16.83	
1686	20.8	4.31	1.344	1.69	0.821	27.9552	35.152	17.08	1 sultani 160 akçe/ 1gr sultani 3,5/ 2021 gr albn 460tl
1687	20.1	4.16	1.344	1.73	0.486	27.0144	34.773	9.78	1 sultani 270 akçe/ 1gr sultani 3,5/ 2021 gr albn 460tl
1688	20.2	4.18	1.344	1.85	0.486	27.1488	37.37	9.83	
1691	26.8	3.48	0.832	1.39	0.782	22.2976	37.252	20.96	1 sultani 168 akçe/ 1gr sultani 3,5/ 2021 gr albn 460tl
1699	25.6	3.37	0.8448	1.8		21.6268	46.08		
1701	24.4	3.21	0.8448	1.91		20.6131	46.604		
1702	24.	3.15	0.8448	2.62		20.2752	62.88		
1703	24.1	3.17	0.8448	2.66		20.3596	64.106		
1705	25.5	3.36	0.8448	2.5		21.5424	63.75		
1707	25.3	3.34	0.8448	1.78		21.3734	45.034		
1708	24.2	3.1	0.8192			19.8246			
1709	19.4	2.49	0.8192	2.33		15.8924	45.202		18. YY'da 1 sultaninin akçe üzerinden değerine dair net bilgiye ulaşılmadığından 18. yy albn üzerinden tl değerleri hesaplanamamıştır.
1710	26.6	3.42	0.8192	2.4		21.7907	63.84		
1711	20.8	2.66	0.8192	1.81		17.0393	37.648		
1712	28.9	3.71	0.8192	1.98		23.6748	57.222		
1714	24.9	3.19	0.8192	1.72		20.398	42.828		
1715	24.9	3.2	0.8192	1.49		20.398	37.101		
1716	23.7	3.15	0.8512	1.99		20.1734	47.163		

YIL	DÜZ İŞÇİ GÜNLÜK ÜCRETİ, (AKÇE)	DÜZ İŞÇİ, (GRAM GÜMÜŞ)	2020'DE 1AKÇENİN GÜMÜŞ ÜZERİNDEN TL DEĞERİ	2020'DE 1AKÇENİN ENFLASYON ÜZERİNDEN TL DEĞERİ	2020'DE 1AKÇENİN ALTIN ÜZERİNDEN TL DEĞERİ	2020'DE DÜZ İŞÇİLERİN ÜCRETLERİNİN GÜMÜŞ ÜZERİNDEN TL DEĞERİ	2020'DE DÜZ İŞÇİLERİN ÜCRETLERİNİN ENFLASYON ÜZERİNDEN TL DEĞERİ	2020'DE DÜZ İŞÇİLERİN ÜCRETLERİNİN ALTIN ÜZERİNDEN TL DEĞERİ	2020'DE DÜZ İŞÇİLERİN ÜCRETLERİNİN ALTIN ÜZERİNDEN TL DEĞERİ
1717	28.3	3.75	0.8512	1.89		24.088	53.487		
1718	23.5	3.11	0.8512	1.96		20	46.06		
1720	26.	3.42	0.8448	1.8		21.9664	46.8		
1721	25.3	3.32	0.8448	1.91		21.3734	48.323		
1722	25.1	3.3	0.8448	2.02		21.2044	50.702		
1723	24.1	3.17	0.8448	2.09		20.3596	50.369		
1724	29.3	3.86	0.8448	1.99		24.7526	58.307		
1726	20.5	2.7	0.8448	1.92		17.3184	39.36		
1727	29.9	3.93	0.8448	2.13		25.2595	63.687		
1728	31.1	4.09	0.8448	1.76		26.2732	54.736		
1737	30.6	3.8	0.7936	1.63		24.2841	49.878		
1743	32.5	3.93	0.7744	1.49		25.168	48.425		
1752	25.0	3.02	0.7744	1.44		19.36	36		
1755	32.8	3.88	0.7552	1.28		24.7705	41.984		
1756	36.7	4.35	0.7552	1.27		27.7158	46.609		
1757	35.1	3.33	0.608	1.08		21.3408	37.908		
1760	30.6	2.9	0.608	1.2		18.6048	36.72		
1761	29.6	2.81	0.608	1.31		18	38.776		
1762	30.5	2.89	0.608	1.07		18.544	32.635		
1763	31.7	3.01	0.608	1.43		19.2736	45.331		
1764	24.3	2.31	0.608	1.38		14.7744	33.534		
1765	29.9	2.84	0.608	1.35		18.1792	40.365		
1766	31.0	2.97	0.61312	1.35		19	41.85		
1769	35.0	3.35	0.61312	0.83		21.4592	29,05		
1770	31.2	2.99	0.61312	0.69		19.1293	21.525		
1771	35.0	3.35	0.61312	0.7		21.4592	24,5		
1772	30.1	2.88	0.61312	0.71		18.4549	21.371		
1774	55.0	4.99	0.58112	0.77		31.9616	42.35		
1777	42.1	3.82	0.58112			24.4685			
1780	52.4	4.36	0.58112	0.7		30.4506	36.68		
1782	58.7	4.89	0.58112	0.88		34.1174	51.656		
1783	58.1	4.84	0.58112	0.83		33.763	48.223		
1784	53.3	4.44	0.58112	0.87		30.9736	46.371		
1785	48.7	4.06	0.58112	0.77		28.3005	37.499		
1786	55.5	4.63	0.58112	0.69		32.2521	38.295		
1787	50.5	4.21	0.58112	0.86		29.3465	43.43		
1788	78.0	6.11	0.58112	0.83		45.3273	64.74		
1790	91.0	5.24	0.368	0.49		33.488	44.59		
1792	68.1	3.91	0.368	0.6		25.0608	40.86		
1794	61.1	3.	0.368			22.4848			
1795	88.6	4.36	0.31488	0.56		27.8983	49.616		
1796	82.7	4.07	0.31488	0.54		26.0405	44.658		
1797	78.3	3.85	0.31488	0.46		24.6551	36.018		
1799	91.4	4.49	0.31488	0.56		28.78	51.184		

18. Yy'da 1 sultaninin akçe üzerinden değerine dair net bilgiye ulaşılamadığından 18. yy altın üzerinden tl değerleri hesaplanamamıştır.

6. 17. ve 18.YÜZYIL AYASOFYA CAMİİ ONARIM MALİYETLERİNİN GÜMÜŞ, ALTIN ve ENFLASYON ÜZERİNDEN 2020 YILI TÜRK LİRASI DEĞERLERİ

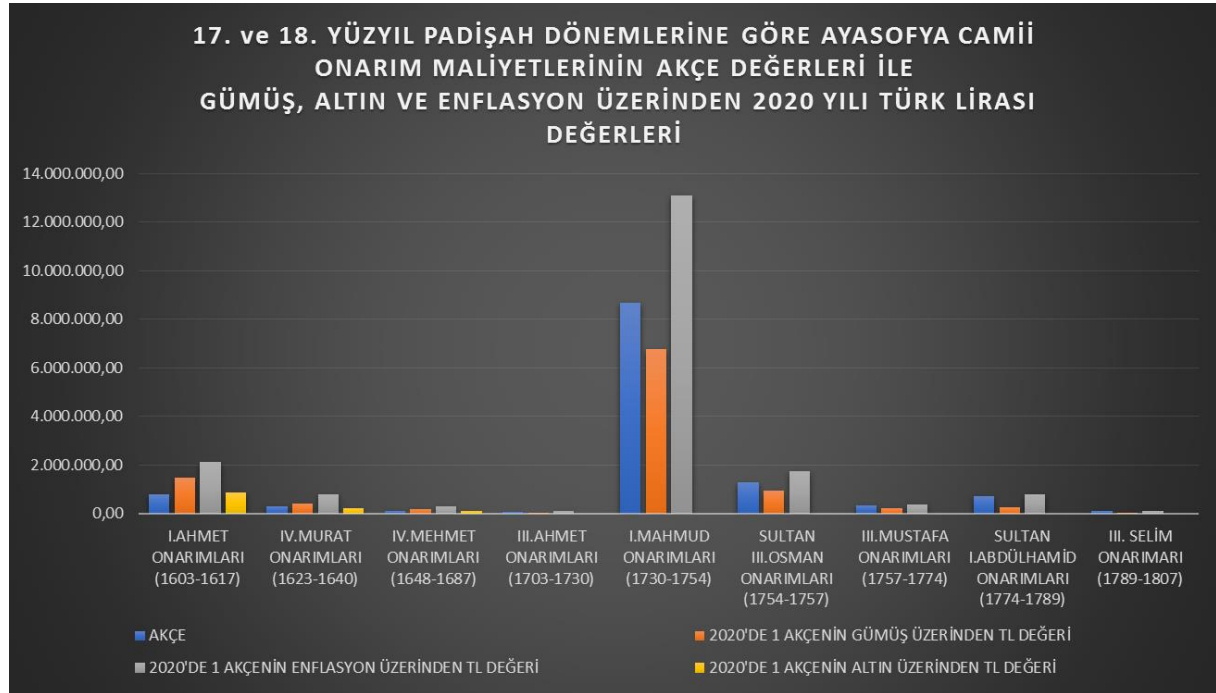
Çalışmamızın bu bölümünde, 17. ve 18. yüzyılda, Ayasofya Camii onarımları için yapılan harcamaların, 2020 Kasım ayı verileri üzerinden, Türk lirası değerleri hesaplanmıştır. Yapılan çalışmalar, tablolar ve grafikler halinde Şekil 2, Şekil 3, Şekil 4, Çizelge 3, Çizelge 4'te sunulmuştur. Ayasofya Camii onarımları için yapılan harcamaların akçe değerlerine, "Üç Devirde Bir Mabet Ayasofya" ile "Ayasofya ve Onarımları" adlı kitaplarda verilen detaylı bilgilerden ulaşılmıştır. Harcamalarda yararlanılan kaynakların dökümü, notlar bölümünde detaylı bir şekilde sunulmuştur.² Harcamalara dair elde edilen akçe değerlerinin, güncel meblağ karşılıklarının hesaplanması için, çalışmamız içerisinde yer alan "17. ve 18. yüzyıldaki 1 akçenin gümüş, enflasyon ve altın üzerinden 2020 yılı Türk lirası değeri" adlı Çizelge 1'de yer alan veriler kullanılmıştır (Diker, 2016: 76-92; Akgündüz, Öztürk ve Baş, 2005).

Yapılan hesaplama çalışmalarında, 17. ve 18. yüzyılda yapılan Ayasofya Camii onarım harcamalarının detaylı kalem işleri, dönemlere ayrılarak listelenmiş ve 2020 yılı Türk lirası değerleri bulunmuştur. Elde edilen sonuçlar, üç farklı kalem (gümüş, enflasyon ve altın) üzerinden hesaplanmış, Çizelge 4'te gösterilmiştir.

Ayasofya Camii onarımları için yapılan harcamaların genel toplamları, padişahların dönemlerine göre Çizelge 3'te verilmiştir. Çizelge 3 ve Şekil 3'te yer alan, dönemlere göre yapılan harcamalara bakıldığında, Ayasofya Camii onarımları için yapılan harcamaların en yüksek olduğu dönemin I. Mahmud (1730–1754) dönemi olduğu görülmektedir. Çizelge 4'te I.Mahmud döneminde yapılan onarımların, I. Ahmet ve IV. Mehmet dönemi onarımlarına göre daha az sayıda olduğu görülmektedir. Ancak, Şekil 3 incelendiğinde onarım miktarlarına karşılık, maliyetlerin I.Mahmud döneminde, ciddi oranda daha yüksek olduğu görülmektedir.

Onarım maliyetlerinin en yüksek olduğu dönem olan I. Mahmud dönemine bakıldığında; I. Mahmud, Osmanlı Devleti'nin mali durumuyla ilgilenmiş, özellikle narh uygulaması ve vergi konusunda gerekli önlemler almaya çalışarak ekonomik sıkıntının baş göstermesine engel olmuştur. Osmanlı ekonomisi içerisinde çoğu zaman önemli bir konumda bulunmuştur. I. Mahmut'un, ıslahat ve yeniliklere açık olan bir padişah olması, ülkenin ve Şehr-i İstanbul'un imar edilmesine ve mimari estetiğe büyük önem verdiği kaynaklarda belirtilmektedir. Başta İstanbul olmak üzere birçok bölgede dini, ilmi, kültür ve sanat alanında büyük eserlerin inşa edilmesine öncülük etmiştir. Sultan I. Mahmud'un yaptırdığı eserlerin başında Nur-u Osmaniye Camii gelmektedir.

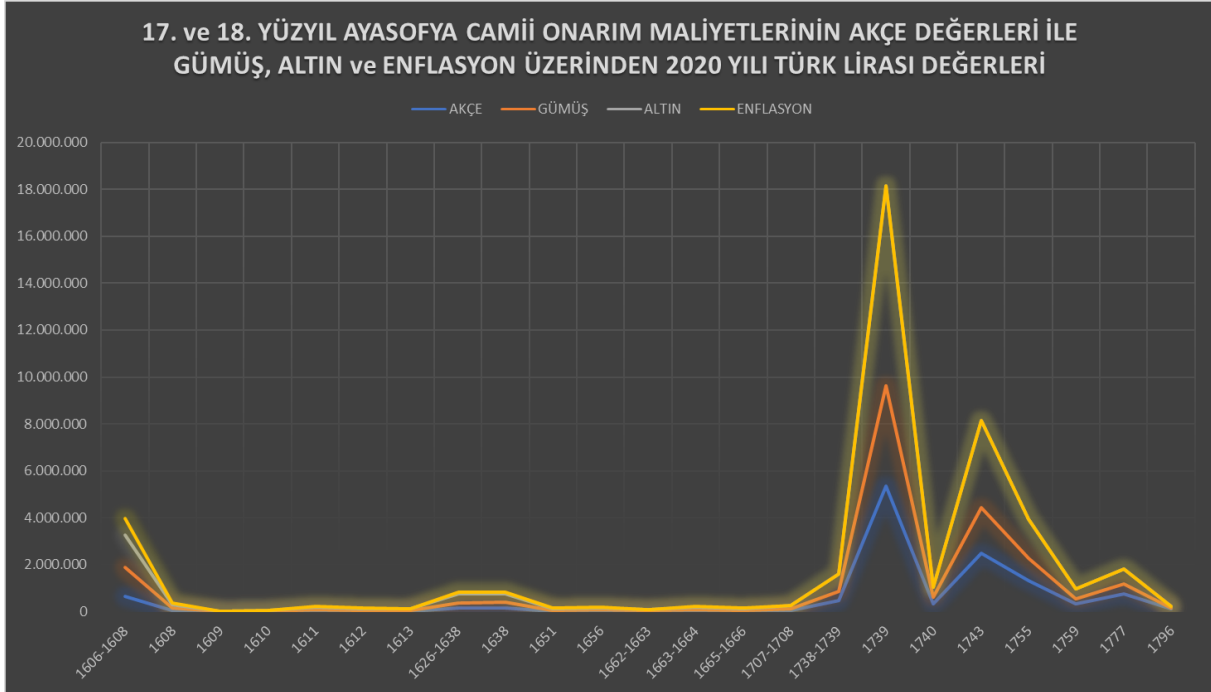
I.Mahmud dönemi onarım miktarları ve maliyetleri arasındaki ilişkiye bakıldığında, maliyetlerin yüksek olmasında, Osmanlı'nın içinde yer aldığı savaş ortamı (İran savaşları, Rusya ve Avusturya ile savaşlar) ve Fransa'ya verilen kapitülasyonların ekonomiye verdiği zararlar ile Ayasofya I.Mahmud Kütüphanesi'nin bu dönemde yapılmış olmasının etkili olduğu düşünülmektedir. Buradan, yeni yapım maliyetlerinin, onarım maliyetlerine göre daha fazla olduğu sonucuna varılabileceği de görülmektedir.

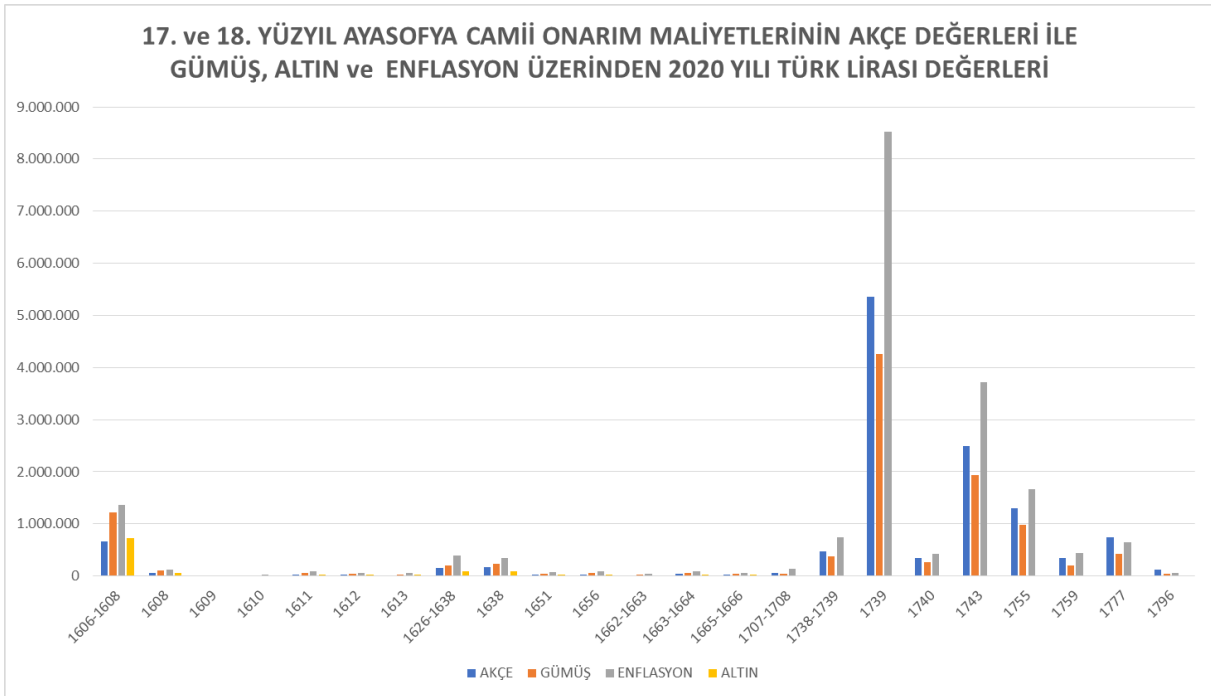
Şekil 3. 17. ve 18. yüzyıl padişah dönemlerine göre Ayasofya Camii onarım maliyetlerinin akçe değerleri ile gümüş, altın ve enflasyon üzerinden 2020 yılı Türk lirası değerleri (Selen Azaklı ve Esra Aksoy, 2021)

Çizelge 3. 17. ve 18. yüzyıl padişah dönemlerine göre Ayasofya Camii onarım maliyetlerinin akçe değerleri ile gümüş, altın ve enflasyon üzerinden 2020 yılı Türk lirası değerleri (Selen Azaklı ve Esra Aksoy, 2021)

17. ve 18. YÜZYILDA AYASOFYA CAMİİ ONARIM MALİYETLERİNİN AKÇE DEĞERLERİ İLE GÜMÜŞ, ALTIN ve ENFLASYON ÜZERİNDEN 2020 YILI TÜRK LİRASI DEĞERLERİ				
DÖNEM	AKÇE	2020'DE GÜMÜŞ ÜZERİNDEN TL DEĞERLERİ	2020'DE ENFLASYON ÜZERİNDEN TL DEĞERLERİ	2020'DE ALTIN ÜZERİNDEN TL DEĞERLERİ
I.AHMET ONARIMLARI (1603-1617)	797.649	1.480.437	2.129.723	873.426
IV.MURAT ONARIMLARI (1623-1640)	313.594	423.352	780.849	216.380
IV.MEHMET ONARIMLARI (1648-1687)	126.750	188.984	281.385	101.273
III.AHMET ONARIMLARI (1703-1730)	57.590	48.203	116.332	
I.MAHMUD ONARIMLARI (1730-1754)	8.673.279	6.773.831	13.096.651	
SULTAN III.OSMAN ONARIMLARI (1754-1757)	1.301.820	934.707	1.731.421	
III.MUSTAFA ONARIMLARI (1757-1774)	336.706	204.717	360.275	
SULTAN I.ABDÜLHAMİD ONARIMLARI (1774-1789)	736.128	257.645	787.657	
III. SELİM ONARIMLARI (1789-1807)	120.000	40.560	91.200	

Şekil 4. 17. ve 18. yüzyıl Ayasofya Camii onarım maliyetlerinin akçe değerleri ile gümüş, altın ve enflasyon üzerinden 2020 yılı Türk lirası değerleri (Selen Azaklı ve Esra Aksoy, 2021)

Şekil 5. 17. ve 18. yüzyıl Ayasofya Camii onarım maliyetlerinin akçe değerleri ile gümüş, altın ve enflasyon üzerinden 2020 yılı Türk lirası değerleri (Selen Azaklı ve Esra Aksoy, 2021)

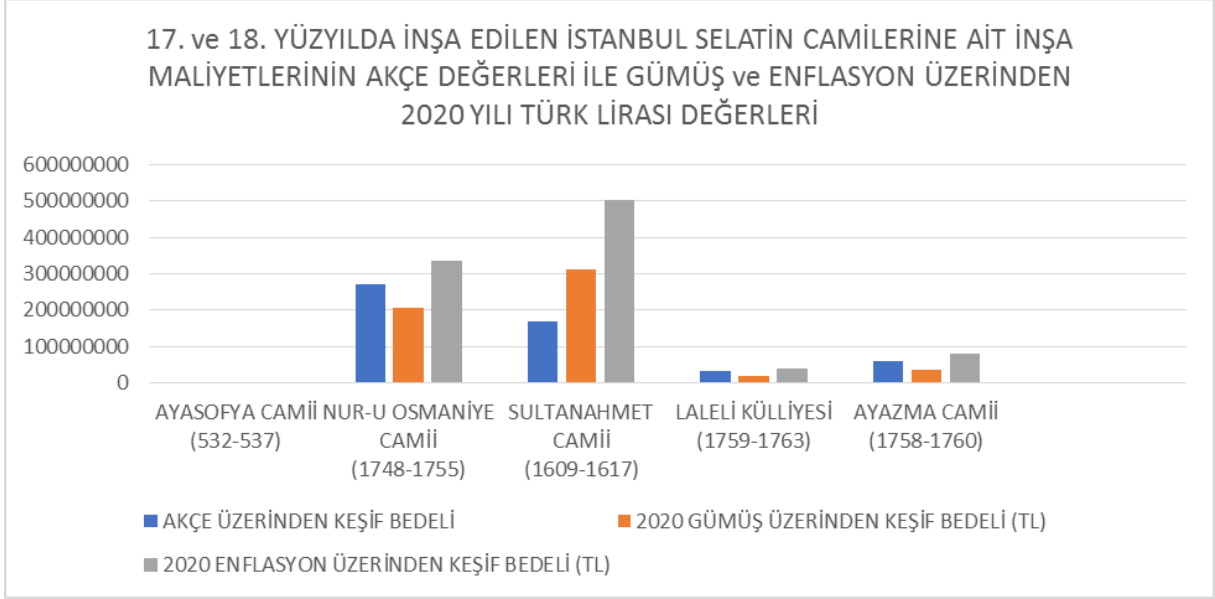
Çizelge 4. 17. ve 18. yüzyılda Ayasofya Camii onarım maliyetlerinin akçe değerleri ile gümüş, altın ve enflasyon üzerinden 2020 yılı Türk lirası değerleri (Selen Azaklı ve Esra Aksoy, 2021)

17. ve 18. YÜZYILDA AYASOFYA CAMİİ ONARIM MALİYETLERİNİN AKÇE DEĞERLERİ İLE GÜMÜŞ, ALTIN ve ENFLASYON ÜZERİNDEN 2020 YILI TÜRK LIRASI DEĞERLERİ						
LAHMET ONARIMLARI (1603-1617)	İŞİN ADI	AKÇE	2020'DE	2020'DE	2020'DE	
			GÜMÜŞ ÜZERİNDEN TL DEĞERİ	ENFLASYON ÜZERİNDEN TL DEĞERİ	ALTIN ÜZERİNDEN TL DEĞERİ	
1606-1608	kubbe kurşunları tamiri ve yenilenmesi, ana kubbe ve yanm kubbe bezemelerinin yenilenmesi, galeri katı trabzanları ile camlarının tamiri, mihrabın camii ve medresenin onarımı için malzeme alımı	396.891	736.630	817.595	434.596	
	hünkar mahfeli, mihrab, minber, mahfel, trabzanlar, ana kubbe ile yanm kubbe süslemeleri	80.277	148.994	165.371	87.903	
	işçilik ve malzeme	37.262	69.158	76.760	40.802	
	Mahfel-i Hümayun için	117.539	218.152	242.130	128.705	
	Ana ve yanm kubbeler için	8.500	15.776	17.510	9.308	
	Birinci kattaki trabzanlar için	12.760	23.683	26.286	13.972	
	Orta kattaki trabzanlar için	3.060	5.679	6.304	3.351	
	Ana kubbe kasnağındaki trabzanlar için	1.800	3.341	3.708	1.971	
	Memer nakşı için	798	1.481	1.644	874	
	Mühr-i Süleyman nakşı için	1.809	3.358	3.727	1.981	
1608	Mihrap,minber,Mahfel nakşı için	300	557	618	329	
	Ayasofya Medresi nde bulunan bir odanın tamiri için	8.235	15.284	16.964	9.017	
	Cami yanında bulunan...	41.615	77.237	85.727	45.568	
	Cami minarelerinin kandillerine ait sandıkların tamiri için	1.742	3.233	3.589	1.907	
	Cami kayyımlarının haneleri için	1.606	2.981	3.308	1.759	
	Cami helalan karizlerinin tahliyesi için	2.132	3.957	4.392	2.335	
	Cami üst kat kapılarından biri ve biryarım kubbenin tamiri için	2.647	4.913	5.453	2.898	
1609	Cami camlarının tamiri için	312	579	643	342	
	Cami minarelerinin kandillerine ait sandıkların tamiri için	712	1.321	1.467	780	
	Cami abdesthaneleri karizlerinin tahliyesi için	387	718	797	424	
	Medresenin tamiri için	696	1.292	1.434	762	
	Cami nezdindeki odanın karizinin tahliyesi için	529	982	1.090	579	
1610	Medresenin tamiri için	463	859	954	507	
	Cami camlarının tamiri için	440	817	906	482	
	Cami kubbesinin tamiri için	1.184	2.198	3.528	1.296	
	Cami minberi ve kandillerinin tamiri için	1.127	2.092	3.358	1.234	
	Medrese camlarının tamiri için	788	1.463	2.348	863	
	Cami çatısının tamiri için	548	1.017	1.633	600	
	Cami minarelerinin tamiri için	2.170	4.028	6.467	2.376	
	Cami minarelerinin tamiri için	165	306	492	181	
	Cami minarelerinin tamiri için	1.789	3.320	5.331	1.959	
	Cami perdelerinin tamiri için	300	557	894	329	
1611	Cami yanında	197	366	636	216	
	Cami abdesthaneleri karizlerinin tahliyesi için	1.400	2.598	4.522	1.533	
	Cami camlarının tamiri için	1.182	2.194	3.818	1.294	
	Cami duvarının tamiri için	12.808	23.772	41.370	14.025	
	Cami keneflerinin tamiri için	679	1.260	2.193	744	
	...tamiri için	4.624	8.582	14.936	5.063	
	Medrese mülazım odası tamiri için	7.812	14.499	25.233	8.554	
	Medrese camlarının tamiri için	274	509	885	300	
	Medrese kapısının 3 adet kafesi için	300	557	966	329	
	Cami minareleri kapısına kafes için	115	213	370	126	
1612	Mihrabın üzerine konulan billur cam için	60	111	193	66	
	Bâb-ı Hızır'ın kafesi için	14	26	45	15	
	Cami camlarının tamiri için	4.158	7.717	13.389	4.553	
	Cami ... tamiri için	468	869	1.507	512	
	Cami ... çatısı tamiri için	4.325	8.027	13.927	4.736	
	Medrese çatısı tamiri için	3.474	6.448	11.186	3.804	
	Cami...tamiri için	149	277	480	163	
	Cami perdelerinin tamiri için	155	288	499	170	
	Medrese dolaplarının tamiri için	197	366	634	216	
	Medrese tarafındaki trabzanın tamiri için	510	947	1.642	558	
	Minarelerinin kandilleri sandıkların...	732	1.359	2.357	802	
	Cami üst katlar ve Sadrazam Nasuh Paşa'nın namazgahı tamiri için	2.610	4.844	8.404	2.858	
	Medrese odaları tamiri için	3.136	5.820	10.098	3.434	
	1613	Caminin iki tarafındaki hatt-ı şerifin tamiri için	236	438	772	258
		Cami kapı perdelerinin tamiri için	1.094	2.030	3.577	1.198
Cami arban camlarının ve kandil sandıklarının tamiri için		10.318	19.150	33.740	11.298	
Cami katlarındaki camların tamiri için		1.699	3.153	5.556	1.860	
Cami katlarındaki camların tamiri için		240	445	785	263	
Cami nezdindeki abdesthane karizlerinin tahliyesi için		3.124	5.798	10.215	3.421	
Medresenin tamiri için		327	607	1.069	358	
Cami suyu llannın (Kırkçeşme suyu) tamiri için		649	1.205	2.122	711	

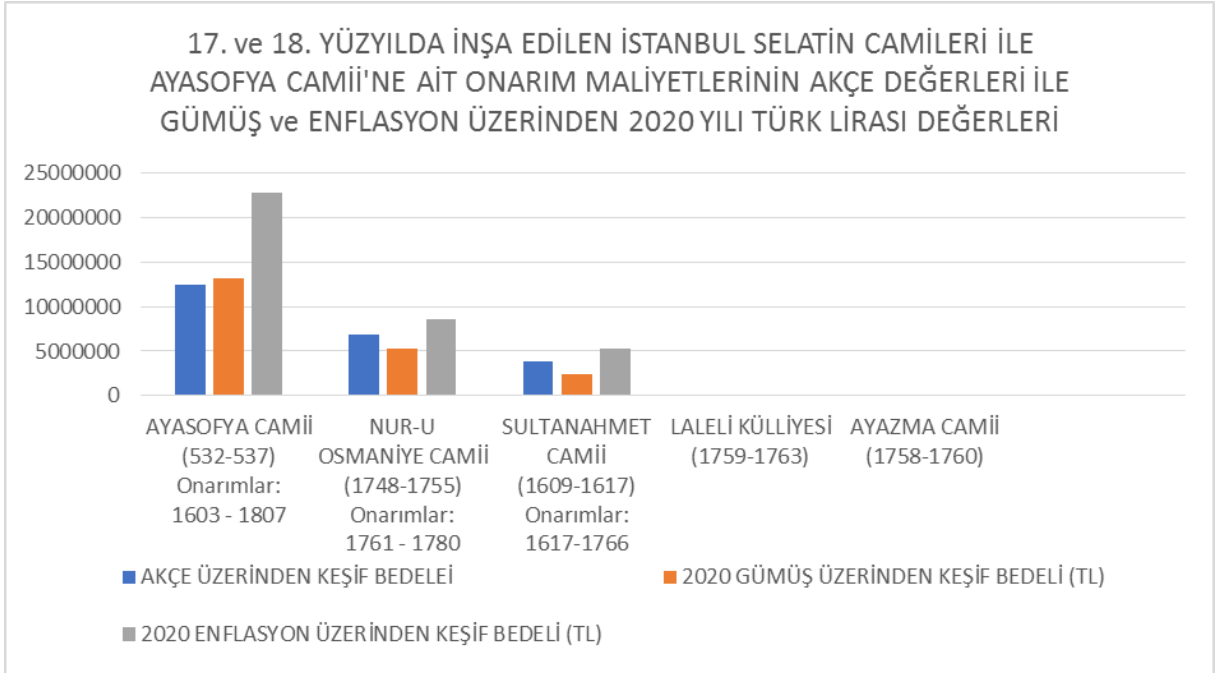
IV.MURAT ONARIMLARI (1623-1640)	İŞİN ADI	A MÇE	2020'DE GÜMÜŞ ÜZERİNDEN TL DEĞERİ	2020'DE ENFLASYON ÜZERİNDEN TL DEĞERİ	2020'DE ALTIN ÜZERİNDEN TL DEĞERİ
1626-1638	Medrese odaları, merdivenleri ve taşkapısı ile çatı ve minare şerefesi medrese mülazım odaları, medrese karizini, cami harap durumdaki haneler ve cami muslukları çatısının kurşun onarımları 16 adet halı cami hanelerinin, abdesthanenin kapı ve duvarları ile caminin su yolu tamiri	147.400	204.886	387.662	95.810
1638	4 adet Halı değişimi	24.000	33.360	50.160	12.600
	Perdelerin yenilenmesi	2.748	3.820	5.743	1.443
	Halı	100.000	139.000	209.000	52.500
	Cami ve medrese hanelerinin tamiri ile kurşun örtü yenileme işleri	39.446	54.830	82.442	20.709
IV.MEHMET ONARIMLARI (1648-1687)	İŞİN ADI	A MÇE	2020'DE GÜMÜŞ ÜZERİNDEN TL DEĞERİ	2020'DE ENFLASYON ÜZERİNDEN TL DEĞERİ	2020'DE ALTIN ÜZERİNDEN TL DEĞERİ
1651	Medrese odalarının tamiri	8.460	15.160	25.803	6.946
	Cami önü kaldırım tamiri	3.824	6.853	11.663	3.140
	Cami abdesthanesinin karizleri	2.388	4.279	7.283	1.961
	Medrese odaları için başka bir onarım	2.586	4.634	7.887	2.123
	Minare kandil kutuları	1.455	2.607	4.438	1.195
	Cami camları tamiri için	4.000	7.168	12.200	3.284
1656	Medrese odasının tamiri	3.861	6.919	10.618	3.170
	Minare kandilleri tamiri	1.621	2.905	4.458	1.331
	Cami suyuolları tamiri	1.340	2.401	3.685	1.100
	Cami çatı kurşunlarının tamiri	3.148	5.641	8.657	2.585
	Tuvaletlerin tamiri	19.200	34.406	52.800	15.763
	Cami musluklarının tamiri	1.160	2.079	3.190	952
1662-1663	Cami suyuolları tamiri	331	487	804	272
	Cami musluklarının tamiri	1.076	1.584	2.615	883
	Camların tamiri	368	542	894	302
	Cami kapıları perdelerinin tamiri	522	768	1.268	429
	Toplar(avizelerin) tamiri	1.150	1.693	2.795	944
	Kandil kutularının tamiri	1.892	2.785	4.598	1.553
	Musluk lülelerinin tamiri	145	213	352	119
	Medrese suyuollarının tamiri	7.097	10.447	17.246	5.827
	Musluk lülelerinin tamiri	126	185	306	103
	Tuvalet suyuollarının tamiri	1.059	1.559	2.573	869
	Cami yanındaki suyunun tamiri	350	515	851	287
	1663-1664	Cami çatı kurşunlarının tamiri	1.550	2.282	4.030
Cami musluklarının tamiri		732	1.078	1.903	601
Camların tamiri		6.844	10.074	17.794	5.619
Medrese yanındaki odanın tamiri		4.668	6.871	12.137	3.832
Cami sebili musluklarının tamiri		3.389	4.989	8.811	2.782
Medrese yanındaki...bazılarının tamiri		6.739	9.920	17.521	5.533
Cami kubbesinin kurşunlarının tamiri		4.741	6.979	12.327	3.892
Medresenin tamiri		263	387	684	216
Minare kapıları tamiri		1.300	1.914	3.380	1.067
Cami tamiri vs.		3.250	4.784	8.450	2.668
Minare kandilleri mumlarının tamiri		1.425	2.098	3.705	1.170
1665-1666		Camların tamiri	4.280	6.300	11.128
	Cami yanındaki suyunun tamiri	680	1.001	1.768	558
	Cami kubbesinin kurşunlarının tamiri	5.462	8.040	14.201	4.484
	Medresenin tamiri	5.292	7.790	13.759	4.345
	Cami kapıları tamiri	3.584	5.276	9.318	2.942
	Cami içindeki küplerin musluklarının tamiri	1.426	2.099	3.708	1.171
	Cami muslukları tamircileri harcı	2.871	4.226	7.465	2.357
	Medrese muslukları tahliyesi	450	662	1.170	369
	Musluk ihtiyacı için	645	949	1.677	530

III. AHMET ONARIMLARI (1703-1730)	İŞİN ADI	AKÇE	2020'DE GÜMÜŞ ÜZERİNDE N TL DEĞERİ	2020'DE ENFLASYO N ÜZERİNDE N TL DEĞERİ	2020'DE ALTIN ÜZERİNDE N TL DEĞERİ
1707-1708	Caminin su yolu tamiri	1.060	895	2.555	18. Yyda 1 sultaninin akçe üzerinden değerine dair net bilgiye ulaşılmadığınan 18. yy altın üzerinden t değerleri hesaplanmamıştır.
	Cami nezdindeki bodrumla beraber su yolu mahzeninin tamiri	4.177	3.529	10.067	
	Cami ke nefi tamiri	326	275	786	
	Ke nefin başka bir tamiri	460	389	1.109	
	Cami la ğımının tamiri	1.080	912	2.603	
	Kurşun işleri	4.031	3.405	9.715	
	Küşad ve kemert tamiri	1.467	1.239	3.535	
	Cami muslukları tamiri	1.730	1.462	4.169	
	Mahfel-i hümayun haricinin genişletilmesi	9.361	7.925	22.608	
	Minare kandil kutularının tamiri	1.980	1.673	4.772	
	Ayasofya ve Kalenderhane camilerinin perdeleri	490	414	1.181	
	Müezzin mahfeli tamiri	317	268	764	
	Cami su kuyusu tulumasının tamiri	150	127	362	
	Medresesinin tamiri	1.639	1.385	3.950	
	Fevzi Paşa yakınındaki caminin su yolu tamiri	790	667	1.904	
	Ayasofya medrese si ile birlikte musluk, ke nef ve su hazinesinin tamiri	3.226	2.725	7.775	
	Cami kurşunları, minareleri ve kutularının tamiri	23.326	19.706	56.216	
Cami tuluması vs masrafına	1.320	1.115	3.181		
Cami su yolu tamiri	640	541	1.542		
I. MAHMUD ONARIMLARI (1730-1754)	İŞİN ADI	AKÇE	2020'DE GÜMÜŞ ÜZERİNDE N TL DEĞERİ	2020'DE ENFLASYO N ÜZERİNDE N TL DEĞERİ	2020'DE ALTIN ÜZERİNDE N TL DEĞERİ
1738-1739	Cami musluk ve ke nef tamiri	2.342	1.859	3.607	18. Yyda 1 sultaninin akçe üzerinden değerine dair net bilgiye ulaşılmadığınan 18. yy altın üzerinden t değerleri hesaplanmamıştır.
	Musluk tamiri	360	302	585	
	Cami su yolu tamiri	671	533	1.033	
	Medresedeki Şeyh odasının tamiri	5.149	4.086	7.929	
	Medresenin su yolu tamiri	890	706	1.371	
	Cami bölgesel tamir	13.312	10.564	20.500	
	Cami tuvaletlerinin su yolu tamiri	1.228	975	1.891	
	Medresenin kayyım ve müezzin odasının tamiri	108.162	85.837	166.569	
	8 adet müşebbek mükemmel dervaze (kapı)				
	1 dersane kapısı + 1 adet kapı	345.000	273.792	531.300	
1739	Malzeme/İşçilik/Diğer				
	Değişik cinslerde kereste	141.868	112.586	225.570	
	Değişik çiviler ve diğer aletler	178.327	141.520	283.540	
	Doğrama eşya	60.292	47.848	95.864	
	Cam eşya	46.290	36.736	73.601	
	Çilingir aletleri	19.641	15.587	31.229	
	Kabe örtüsü demirleri bahası	174	138	277	
	Renkli boyalar altın ve gümüş varak	97.931	77.718	155.710	
	Taş cinsleri (mermer-küfeki)	163.365	129.646	259.750	
	Dökme eşya ve yıldız	95.024	75.411	151.088	
	Muhtelif eşya (kireç, alçı, mermer kireci vs)	347.016	275.392	551.755	
	Amele ücretleri	639.923	507.843	1.017.478	
	Kütüphane ve Dersane-i Hümayun	1.785.677	1.417.113	2.839.226	
	1.785.617	1.417.066	2.839.131		
1740	Dökme eşyalar	345.000	267.168	417.450	
1743	Ayasofya çevre evler (4 Ev)	2.490.000	1.928.256	3.710.100	
SULTAN III. OS MAN ONARIMLARI (1754-1757)	İŞİN ADI	AKÇE	2020'DE GÜMÜŞ ÜZERİNDE N TL DEĞERİ	2020'DE ENFLASYO N ÜZERİNDE N TL DEĞERİ	2020'DE ALTIN ÜZERİNDE N TL DEĞERİ
1755	Yangın onanımı	1.301.880	983.180	1.666.406	
III. MUSTAFA ONARIMLARI (1757-1774)	İŞİN ADI	AKÇE	2020'DE GÜMÜŞ ÜZERİNDE N TL DEĞERİ	2020'DE ENFLASYO N ÜZERİNDE N TL DEĞERİ	2020'DE ALTIN ÜZERİNDE N TL DEĞERİ
1759	Abdest Muslukları				
	Türbe ve su yollarının tamiri	336.706	204.717	434.351	
	Türbe kurşun örtü değişimi				
SULTANI. ABDÜLHAMİD ONARIMLARI (1774-1789)	İŞİN ADI	AKÇE	2020'DE GÜMÜŞ ÜZERİNDE N TL DEĞERİ	2020'DE ENFLASYO N ÜZERİNDE N TL DEĞERİ	2020'DE ALTIN ÜZERİNDE N TL DEĞERİ
1777	Ayasofya kütüphanesi ve İmareti onanımı	590.400	343.093		
	Kaldırım tamiri ve yenileme çalışması	145.728	84.685		
III. SELİM ONARIMLARI (1789-1807)	İŞİN ADI	AKÇE	2020'DE GÜMÜŞ ÜZERİNDE N TL DEĞERİ	2020'DE ENFLASYO N ÜZERİNDE N TL DEĞERİ	2020'DE ALTIN ÜZERİNDE N TL DEĞERİ
1796	Cami halilamin yenilenmesi	120.000	37.786	64.800	

7. 17. ve 18. YÜZYILDA İNŞA EDİLEN İSTANBUL SELATİN CAMİLERİ İLE AYASOFYA CAMİİ ONARIMLARINA AİT İNŞA ve ONARIM MALİYETLERİNİN MUKAYESESİ

Şekil 6. 17. ve 18. yüzyılda inşa edilen İstanbul selatin camilerine ait inşa maliyetlerinin akçe değerleri ile gümüş ve enflasyon üzerinden 2020 yılı Türk lirası değerleri (Selen Azaklı ve Esra Aksoy, 2021)

Şekil 7. 17. ve 18. yüzyılda inşa edilen İstanbul selatin camileri ile Ayasofya Camii'ne ait onarım maliyetlerinin akçe değerleri ile gümüş ve enflasyon üzerinden Türk lirası değerleri (Selen Azaklı ve Esra Aksoy, 2021)

Çalışmamızın son bölümünde, 17. ve 18. yüzyılda inşa edilen İstanbul selatin Camileri ile Ayasofya Camii'nin, inşa ve onarımları için yapılan harcamaların, güncel meblağlar üzerinden mukayesesi yapılmıştır. Yapılan çalışmalar, tablolar ve grafikler şeklinde Şekil 6, Şekil 7, Çizelge 5, Çizelge 6'da sunulmuştur. İnşa ve onarımlar kapsamında, Ayasofya Camii ile mukayesesi yapılan İstanbul selatin camileri; Nur-u Osmaniye Camii (1748– 1755), Sultanahmet Camii (1609– 1617), Laleli Külliyesi (1760– 1764) ve Ayazma Camii (1758–

1760)'dir. İstanbul selatin camilerinin inşa ve onarım harcamalarına dair bilgilerin toplanmasında, cami inşaat defterleri ile bu defterler üzerinden yapılan akademik çalışmalar incelenmiştir. Tablolarda belirtilen tarihlere ait inşa ve onarım kaynaklarının dökümü, notlar bölümünde detaylı bir şekilde sunulmuştur³ (Aktuğ, 1995; Köse, 2012; Neftçi, 2002; Öten, 2017).

17. ve 18. yüzyıl onarım harcamaları kapsamında, Ayasofya Camii, Nur-u Osmaniye Camii ve Sultanahmet Camii masraf kayıtlarına ulaşılmıştır. Malzeme giderlerine ait harcamalar için ise, Laleli Külliyesi ve Ayazma Camii masraf kayıtlarına ulaşılmıştır. Malzeme giderlerine ait detaylı kalem işleri ile harcamaların, gümüş ve enflasyon üzerinden 2020 yılına ait güncel meblağları hesaplanmış, Çizelge 6'da gösterilmiştir. İnşa ve onarımlara ait toplam akçe harcamalarının, 2020 yılı gümüş ve enflasyon üzerinden Türk lirası değerleri çizelge 5'te verilmiştir. Yapılan inşa ve onarım maliyetlerinin mukayeseleri, tespit çalışmaları niteliğinde olup araştırmacıların değerlendirmesine sunulmuştur.

Çizelge 5. 17. ve 18. yüzyılda inşa edilen İstanbul selatin camileri ile Ayasofya Camii'ne ait toplam inşa ve onarım maliyetlerinin akçe değerleri ile gümüş ve enflasyon üzerinden Türk lirası değerleri (Selen Azaklı ve Esra Aksoy, 2021)

17. ve 18. YÜZYILDA İNŞA EDİLEN İSTANBUL SELATİN CAMİLERİ İLE AYASOFYA CAMİİ'NE AİT TOPLAM İNŞA ve ONARIM MALİYETLERİNİN AKÇE DEĞERLERİ İLE GÜMÜŞ VE ENFLASYON ÜZERİNDEN TÜRK LİRASI DEĞERLERİ			
YAPI İSMİ	HARCAMALAR	İNŞA	ONARIM
AYASOFYA CAMİİ (532 - 537) Onanımlar: 1603 - 1807	TOPLAM HARCANAN AKÇE		12.463.516
	2020'DE GÜMÜŞ ÜZERİNDEN KEŞİF BEDELİ (TL)		13.086.692
	2020'DE ENFLASYON ÜZERİNDEN KEŞİF BEDELİ (TL)		22.683.599
NUR-U OSMANİYE CAMİİ (1748 - 1755) Onanımlar: 1761 - 1780	TOPLAM HARCANAN AKÇE	269.625.000	6.813.720
	2020'DE GÜMÜŞ ÜZERİNDEN KEŞİF BEDELİ (TL)	207.611.250	5.246.564
	2020'DE ENFLASYON ÜZERİNDEN KEŞİF BEDELİ (TL)	337.031.250	8.517.150
SULTAN AHMED CAMİİ (1609 - 1617) Onarımlar: 1617-1766	TOPLAM HARCANAN AKÇE	169.000.000	3.909.600
	2020'DE GÜMÜŞ ÜZERİNDEN KEŞİF BEDELİ (TL)	312.650.000	2.397.053
	2020'DE ENFLASYON ÜZERİNDEN KEŞİF BEDELİ (TL)	501.930.000	5.277.960
LALELİ KÜLLİYESİ (1760 - 1764)	TOPLAM HARCANAN AKÇE	31.189.620	
	2020'DE GÜMÜŞ ÜZERİNDEN KEŞİF BEDELİ (TL)	19.025.668	
	2020'DE ENFLASYON ÜZERİNDEN KEŞİF BEDELİ (TL)	40.858.402	
AYAZMA CAMİİ (1755 - 1760)	TOPLAM HARCANAN AKÇE	60.731.449	
	2020'DE GÜMÜŞ ÜZERİNDEN KEŞİF BEDELİ (TL)	37.046.183	
	2020'DE ENFLASYON ÜZERİNDEN KEŞİF BEDELİ (TL)	79.558.198	

Çizelge 6. 17. ve 18. yüzyılda inşa edilen İstanbul selatin camilerine ait malzeme giderlerinin akçe değerleri ile gümüş ve enflasyon üzerinden 2020 yılı Türk lirası değerleri (Selen Azaklı ve Esra Aksoy, 2021)

17. ve 18. YÜZYILDA İNŞA EDİLEN İSTANBUL SELATİN CAMİLERİNE AİT MALZEME GİDERLERİNİN AKÇE DEĞERLERİ İLE GÜMÜŞ VE ENFLASYON ÜZERİNDEN TÜRK LİRASI DEĞERLERİ						
	YIL	MALZEME	2020'DE 1AKÇENİN GÜMÜŞ ÜZERİNDEN TL DEĞERİ	2020'DE 1AKÇENİN ENFLASYON ÜZERİNDEN TL DEĞERİ	2020'DE GÜMÜŞ ÜZERİNDEN KEŞİF BEDELİ (TL)	2020'DE ENFLASYON ÜZERİNDEN KEŞİF BEDELİ (TL)
LALELİ KÜLLİYESİ (1760-1764)	1761	KİREÇ: 3.599.210 AKÇE	0.61	1.31	2.195.518	4.714.965
		KURŞUN: 4.870.883 AKÇE			2.971.239	6.380.857
		BAKIR: 137.400 AKÇE			83.814	179.994
		ALÇI: 395.845 AKÇE			241.465	518.557
		TUĞLA: 1.178.160 AKÇE			718.677	1.543.390
		HOROSAN: 4.833.627 AKÇE			2.948.512	6.332.051
		MALTA TAŞI: 583.200 AKÇE			355.752	763.992
		OD TAŞI: 325.537 AKÇE			198.577	426.453
		KÜFEKİ TAŞI: 9.402.000 AKÇE			5.735.220	12.316.620
		MERMER: 3.236.675 AKÇE			1.974.372	4.240.044
		SİYAH TAŞ: 2.624.790 AKÇE			1.601.121	3.438.475
TOPLAM: 31.187.327 AKÇE				19.024.267,00	40.855.398,00	
AYAZMA CAMİİ (1758-1760)	1757-1760	MERMER: 675.690 AKÇE	0.61	1.31	412.171	1.087.861
		KURŞUN: 4.871.963 AKÇE			2.971.897	6.382.272
		BAKIR: 287.648 AKÇE			175.465	376.819
		DEMİR: 3.909.345 AKÇE			2.384.700	5.121.242
		AMELE, USTA... 30.357.932 AKÇE			18.518.338	39.768.891
		HASIR: 48.990 AKÇE			29.883	64.177
		YORGAN MEFRUŞATI: 289.955 AKÇE			176.872	379.841
		MÜTEFERRIK: 331.050 AKÇE			201.940	433.675
		KAYIK/MERKEP: 1.930.594 AKÇE			1.177.662	2.529.078
		PERDE: 116.415 AKÇE			71.013	152.503
		ALTUN: 141.090 AKÇE			86.065	184.828
		AVİZE: 290.415 AKÇE			177.153	467.568
		ÇALAR SAAT: 7.200 AKÇE			4.392	9.432
		BOYA 105.285 AKÇE			64.224	137.923
		CAM: 139.277 AKÇE			84.959	182.453
		ALÇI: 192.595 AKÇE			117.097	252.299
		TUĞLA: 986.838 AKÇE			599.997	1.292.758
		KİREÇ VE HOROSAN: 3.176.646 AKÇE			1.931.400	4.160.751
		CAM: 139.277 AKÇE			84.680	182.453
		TAŞ: 5.693.484 AKÇE			3.461.638	7.458.464
KERESTE: 6.696.910 AKÇE	4.071.721	8.772.952				
TOPLAM: 60.388.599 AKÇE				36.803.267	79.398.240	
NUR-U OSMANİYE CAMİİ (1748-1755)	1748	115.072 AKÇE	0.77	45.658	88.605	143.840
	1755					

8. DEĞERLENDİRME

Ayasofya Camii ve İstanbul selatin camileri, yapıldıkları dönemden itibaren çeşitli onarımlar geçirerek günümüze ulaşmışlardır. Çeşitli araştırmalar ile bu camilerin tarihleri, mimari özellikleri, yapım teknikleri, onarımları, inşa süreçleri ve harcamaları vb. gibi konularda bilgi sahibi olunabilmektedir. Ancak, bu bilgileri günümüz koşullarına göre mukayese etmek istediğimizde, konuyla ilgili güncel veriler oldukça yetersizdir. Çalışmamız, 17. ve 18. yüzyılda yapılan cami inşa ve onarım harcamalarının, güncel meblağ karşılıklarını anlama

çabasıdır. Yapılan harcamaların Türk lirası karşılıklarını görmek, geçmiş ve günümüz harcama tutarları hakkında fikir sahibi olmamız konusunda yardımcı olacaktır.

Makale; 17. ve 18. yüzyılda, Ayasofya Camii onarım maliyetleri ile aynı dönemlerde inşa edilen İstanbul selatin camilerinin inşa ve onarımları maliyetlerinin, güncel meblağlarını anlamaya yönelik bir çalışmadır. Akademik kaynaklar arasında güncel meblağlarla ilgili yeterli çalışmanın yer almamasından dolayı, hazırlanan makalenin önemli olduğunu vurgulamak gerekir. Çalışmamızda, inşa ve onarımlarda harcanan meblağların 2020 yılı Türk lirası değeri karşılıkları hesaplanmış, tablolar ve grafikler halinde sunulmuştur. Gerekli hesaplamaların yapımı için, öncelikle belirlenen tarihlerdeki Osmanlı para birimlerine ulaşılmış, daha sonra bu birimlerin güncel meblağlarının tespiti için çeşitli hesaplama yöntemleri üzerinde çalışılmıştır. Günümüz Türk lirası değerleri için, üç farklı değer üzerinden hesaplama yapılmıştır. Bu değerlerden ikisi, değerli madenlerden gümüş ve altın üzerinden yapılan hesaplamalar, üçüncüsü ise enflasyon oranları ve TÜFE verileri üzerinden yapılan hesaplamalar şeklindedir. Yapılan çalışmada, gümüş, altın ve enflasyon oranları üzerinden yapılan güncel meblağ hesaplarının, araştırmacıların çalışmalarında inceleyip kıyaslayabilecekleri bir kaynak olarak sunulması amaçlanmıştır.

Gümüş, altın ve enflasyon oranları üzerinden yapılan güncel meblağ hesaplamalarında; bu üç temel unsur arasındaki Türk lirası değerlerinin kimi tarihlerde benzerlikler, kimi tarihlerde ise farklılıklar gösterdiği görülmüştür. Bu farklılıkların detayına inerek analizini yapmak, bu makalenin üzerinde, daha derin bir araştırma konusudur. Burada yapılan çalışma, bir araştırma çalışması niteliğinde olup, kesin sonuçlara varılmasa bile, 17. ve 18. yüzyılda yapılan inşa ve onarım harcamalarını, üç hesaplama birimi üzerinden kıyaslamak bakımından önemlidir. Zira inşa ve onarım masraflarının güncel meblağ karşılıklarını anlamak açısından bu tür değerlemelere ihtiyaç duyulduğu düşünülmektedir. Sunulan verilerden, bu iki yüz yıl içerisinde yıllara göre maliyetlerde ne tür değişimlerin yaşandığı, gümüş, altın ve enflasyon oranları üzerinden yapılan Türk lirası değeri hesaplarının birbirine yakınlığı ve uzaklığı görülmektedir. Ortaya çıkan bu yakın ve uzak değerler, yalnızca bir tespit çalışmasıdır. Araştırmacıların, kendi çalışmaları kapsamında bu değerlemeleri kıyaslayarak ele alması istenmektedir.

Bilgilendirme / Teşekkür

Bu makale, Fatih Sultan Mehmet Vakıf Üniversitesi, Mimarlık Anabilim Dalı'nda Doç. Dr. Hasan Fırat Diker tarafından verilen RES 572 kodlu Ayasofya ve Onarımları dersi kapsamında hazırlanan ödevden geliştirilmiştir. Ödev ve makalede Doç. Dr. Hasan Fırat Diker tarafından yönlendirme yapılmış ve destek verilmiştir.

Aksi belirtilmediği takdirde makalede kullanılan şekiller ve çizelgeler belirtilen yazarlar tarafından, belirtilen tarihte üretilmiştir.

Çıkar Çatışması Bildirimi ve Sorumluluk Bildirimi

Bu makalede araştırma ve yayın etiğine uyulmuştur, olası bir çıkar çatışması bulunmamaktadır.

Makalede belirtilen tüm görüş ve düşünceler yazarların sorumluluğundadır, bu konuda derginin sorumluluğu bulunmamaktadır.

Makalede yer alan görsellerin kullanımına dair yasal izinlerin alınması yazarların sorumluluğundadır, bu konuda derginin sorumluluğu bulunmamaktadır.

Yazar Katkı Bildirimi

Selen Azaklı ve Esra Aksoy çalışmanın ana fikrini birlikte geliştirmişlerdir. Çalışmaya ait araştırma verileri Selen Azaklı ve Esra Aksoy tarafından sağlanmıştır. Selen Azaklı, araştırmanın

konusu olan Osmanlı akçelerinin tarihsel süreci, 17. ve 18. yüzyılda değerli madenler üzerinden akçe değerlerinin tespiti ve günümüz Türk lirası değer karşılıkları ile ilgili literatür taramasını gerçekleştirmiştir. Esra Aksoy, Ayasofya Camii onarımları ile 17. ve 18. yüzyılda İstanbul'da inşa edilen selatin camilerinin inşa ve onarım maliyetlerinin tespiti ile ilgili literatür taramasını gerçekleştirmiştir. Literatür taraması sonucunda elde edilen veriler, Selen Azaklı ve Esra Aksoy tarafından tablo ve grafikler halinde analiz edilmiştir. Tüm yazarlar makale metninin yazımında ve makalenin basıma hazırlık aşamalarında katkıda bulunmuşlardır.

Notlar

¹ 17.ve 18. yüzyılda inşaat işçilerinin ücretlerine ait detaylı BOA kaynaklarının dökümü için Bkz. Pamuk, 2000: 198-199.

² Tablolarda verilen Ayasofya Camii onarım harcamaları için yararlanılan kaynakların detaylı dökümü:

1606 yılı harcamaları: Diker, 2016: 76; BOA, tb1: 78.

1607 yılı harcamaları: Diker, 2016: 76; BOA, tb2: 11.

1608 - 1613 yılları arasındaki harcamalar: Diker, 2016: 78; Akgündüz, Öztürk ve Baş, 2005: 402; BOA, tb3.

1608 yılı: BOA, tb3: 246.

1609 yılı: BOA, tb3: 209-210.

1610 yılı: BOA, tb3: 160-161.

1611 yılı: BOA, tb3: 121.

1612 yılı: BOA, tb3: 78-80.

1613 yılı: BOA, tb3: 35-36.

1626-1627 yılları arasındaki harcamalar: Diker, 2016: 81; Akgündüz, Öztürk ve Baş, 2005: 405; BOA tb4: 109-110.

1634-1638 yılları arasındaki harcamalar: Diker, 2016: 81; BOA, tb5.

1634-1635 yılları: BOA, tb5: 144-145.

1637-1638 yılları: BOA, tb5: 95-100.

1608 yılı: BOA, tb5: 57-61.

1651 yıllı harcamaları: Diker, 2016: 81; BOA,tb6: 24-26.

1656 yılı harcamaları: Diker, 2016: 82; BOA, tb7: 16.

1662-1663 yılları arasındaki harcamalar: Diker, 2016: 82; BOA, tb8: 24-25.

1663-1664 yılları arasındaki harcamalar: Diker, 2016: 82; BOA, tb9: 20-21.

1665- 1666 yılları arasındaki harcamalar: Diker, 2016: 82; BOA, tb10: 18-19.

1707-1708 yılları arasındaki harcamalar: Diker, 2016: 83; Akgündüz, Öztürk ve Baş, 2005: 419; BOA, tb11:12a-13a.

1738- 1739 yılları arasındaki harcamalar: Diker, 2016: 89; Akgündüz, Öztürk ve Baş, 2005: 424; BOA, tb12: 5a-6a.

1739 yılı harcamaları: Diker, 2016: 90; BOA, tb13.

1740 yılı harcamaları: Diker, 2016: 90; BOA, tb14.

1743 yılı harcamaları: Diker, 2016: 90; BOA, tb15.

1755 yılı harcamaları: Diker, 2016: 92; Akgündüz, Öztürk ve Baş, 2005: 46; VGMA, tb: 34.

1759 yılı harcamaları: Diker, 2016: 92; BOA, tb16.

1777 yılı harcamaları: Diker, 2016: 92; BOA, tb17: 4.

1796 yılı harcamaları: Diker, 2016: 92; BOA, tb18.

³ Tablolarda verilen 17.ve 18. yüzyılda İstanbul'da inşa edilen selatin camilerine ait inşa ve onarım harcamaları için yararlanılan kaynakların detaylı dökümü:

Nur- u Osmaniye Camii, 1748-1780 yılları arasındaki inşa ve onarım harcamaları:

1748 - 1755 yılları arasındaki harcamalar: Köse, 2012: 30; BOA, tb19; BOA, tb20; BOA, tb21.

1761 - 1780 yılları arasındaki harcamalar: Diker, 2016: 31-32; BOA, tb22; BOA, tb23; BOA, tb24.

Sultanahmet Camii, 1609-1766 yılları arasındaki inşa ve onarım harcamaları:

1609-1617 yılları arasındaki harcamalar: Öten, 2017: 723-724; BOA, 1616; BOA, 1617.

1766 yılı harcamaları: Mazlum, 2001:114; BOA, tb25.

Laleli Külliyesi, 1759-1763 yılları arasındaki inşa harcamaları:

1759-1763 yılları arasındaki harcamalar: Neftçi, 2002: 152-158; BOA, tb26; BOA, tb27; BOA, tb28; BOA, tb29; BOA, tb30; BOA, tb31; BOA, tb32.

Kısaltmalar

BOA., Başkanlık Osmanlı Arşivi

EV. HMH.d., Evkaf Haremeyn Muhasebesi Defterleri

TS.MA.e., Topkapı Sarayı Müzesi Arşivi Evrakı

TS.MA.d., Topkapı Sarayı Müzesi Arşivi Defterleri

VGMA., Vakıflar Genel Müdürlüğü Arşivi

D..TŞF., Tefrişat Kalemi Evrakı

KAYNAKLAR

Kitap

AKDAĞ, M., 1999. *Türkiye'nin iktisadi ve içtimai tarihi (1453–1559) II*. Ankara: Barış Kitap Basım Dağ.

AKGÜNDÜZ, A., ÖZTÜRK, S. ve BAŞ, Y., 2005. *Üç devirde bir mabed Ayasofya*. İstanbul: Osmanlı Araştırmaları Vakfı Yayınları.

AKTUĞ, İ., 1995. *Ayazma camii inşaat defteri*. Ankara: T.C. Kültür Bakanlığı Yayınlar Dairesi Başkanlığı.

ÇELİK, S., 2008. *Süleymaniye külliyesi malzeme, teknik ve süreç*. Ankara: Atatürk Kültür Merkezi Yayınları.

DİKER, H. F., 2016. *Ayasofya ve onarımları*. İstanbul: Fatih Sultan Mehmet Vakıf Üniversitesi Yayınları.

İNALCIK, H., GÖYÜNÇ, N., LOWR, H. W., ERÜNSAL, İ., KREISE, K. ve ŞENTÜRK, A. A., 2000. *Osmanlı araştırmaları XX*. İstanbul: Enderun Kitabevi.

ÖZ, T., 1997. *İstanbul camileri*. Ankara: Türk Tarih Kurumu Yayınları.

PAMUK, Ş., 2012. *Osmanlı İmparatorluğu'nda paranın tarihi*. İstanbul: Tarih Vakfı Yurt Yayınları.

PAMUK, Ş., 2000. *İstanbul ve diğer kentlerde 500 yıllık fiyatlar ve ücretler: 1469-1998*. Ankara: T.C Başbakanlık Devlet İstatistik Enstitüsü. Devlet İstatistik Enstitüsü Yayınları.

Dergide makale

BAYRAM, S. ve TÜZEN, A., 1991. İstanbul-Üsküdar Ayazma camii ve Ayazma camii inşaat defteri (Üsküdar, Sultan II. Mustafa Camii). *Vakıflar Dergisi*. 22, s. 199-288.

DOĞAN, F., 2018. Sahibi bilinmeyen hususi bir masraf defterinin Osmanlı sosyal ve iktisat tarihi açısından kullanılabilirliğine dair bir deneme. *Türk Dünyası İncelemeleri Dergisi / Journal of Turkish World Studies*.18 (2), s. 355-376.

KÖSE, F., 2012. Arşiv belgelerine göre Nur-u Osmaniye Camii inşası-tamirleri ve onarımları. *Vakıf Restorasyon Yıllığı*. 5, s. 24-42.

ÖZCAN, R., 2005. Osmanlı Devleti'nde XVII. yüzyılda yapılan sikke tashihleri. *Türkiyat Araştırma Dergisi*. 17, s. 237-266.

İnternet kaynağı

TÜRK LİRASI HESAPLARI, 2020. *Enflasyon ve TÜFE değerleri üzerinden yapılan hesaplamalar* [çevrimiçi]. Erişim adresi: <https://enflasyon.hesaplama.net/> [Erişim tarihi 12 Aralık 2020].

Tez

ÖTEN, A., 2017. *Arşiv belgelerine göre Sultan Ahmed Külliyesi ve inşası*. Yayınlanmamış Doktora Tezi. Marmara Üniversitesi.

MAZLUM, D., 2001. *Osmanlı belgeleri ışığında 22 Mayıs 1766 İstanbul depremi ve ardından gerçekleştirilen yapı onarımları*. Yayınlanmamış Doktora Tezi. İstanbul Teknik Üniversitesi.

NEFTÇİ, A., 2002. *Laleli Külliyesi'nin inşaat süreci*. Yayınlanmamış Doktora Tezi. İstanbul Teknik Üniversitesi.

Arşiv Belgeleri

BOA, tb1. *Maliyeden müdevver defter*. [metin] Maliyeden Müdevver, no:3680. Başbakanlık Osmanlı Arşivi, İstanbul.

BOA, tb2. *Maliyeden müdevver defter*. [metin] Maliyeden Müdevver, no:5665. Başbakanlık Osmanlı Arşivi, İstanbul.

BOA, tb3. *Maliyeden müdevver defter*. [metin] Maliyeden Müdevver, no:5076. Başbakanlık Osmanlı Arşivi, İstanbul.

BOA, tb4. *Maliyeden müdevver defter*. [metin] Maliyeden Müdevver, no:4643. Başbakanlık Osmanlı Arşivi, İstanbul.

BOA, tb5. *Maliyeden müdevver defter*. [metin] Maliyeden Müdevver, no:1357. Başbakanlık Osmanlı Arşivi, İstanbul.

BOA, tb6. *Maliyeden müdevver defter*. [metin] Maliyeden Müdevver, no:6473. Başbakanlık Osmanlı Arşivi, İstanbul.

Atf için: AZAKLI, S. ve AKSOY, E., 2022. 17. ve 18. Yüzyılda inşa edilen İstanbul selatin camileri ile Ayasofya Camii onarımlarına ait inşa ve onarım maliyetlerinin mukayesesi. *bab Journal of FSMVU Faculty of Architecture and Design*. 3 (1), s. 3-26.

- BOA, tb7. *Maliyeden müdevver defter*. [metin] Maliyeden Müdevver, no:1927. Başbakanlık Osmanlı Arşivi, İstanbul.
- BOA, tb8. *Maliyeden müdevver defter*. [metin] Maliyeden Müdevver, no:7783. Başbakanlık Osmanlı Arşivi, İstanbul.
- BOA, tb9. *Maliyeden müdevver defter*. [metin] Maliyeden Müdevver, no:1914. Başbakanlık Osmanlı Arşivi, İstanbul.
- BOA, tb10. *Maliyeden müdevver defter*. [metin] Maliyeden Müdevver, no:2243. Başbakanlık Osmanlı Arşivi, İstanbul.
- BOA, tb10. *Maliyeden müdevver defter*. [metin] Maliyeden Müdevver, no:2243. Başbakanlık Osmanlı Arşivi, İstanbul.
- BOA, tb11. *Evkaf Haremeyn muhasebeciliği defterleri*. [metin] Evkaf, EV.HMH.d.1499, vrk.12a-13a. Başbakanlık Osmanlı Arşivi, İstanbul.
- BOA, tb12. *Evkaf Haremeyn muhasebeciliği defterleri*. [metin] Evkaf, EV.HMH.d.3979, s.5a-6a. Başbakanlık Osmanlı Arşivi, İstanbul.
- BOA, tb13. *Topkapı Sarayı Müzesi arşivi defterleri*. [metin] Topkapı Sarayı, TS.MA.d.3153. Başbakanlık Osmanlı Arşivi, İstanbul.
- BOA, tb14. *Topkapı Sarayı Müzesi arşivi defterleri*. [metin] Topkapı Sarayı, TS.MA.d.2645. Başbakanlık Osmanlı Arşivi, İstanbul.
- BOA, tb15. *Topkapı Sarayı Müzesi arşivi evrakı*. [metin] Topkapı Sarayı, TS.MA.e.2453/13. Başbakanlık Osmanlı Arşivi, İstanbul.
- BOA, tb16. *Evkaf Haremeyn muhasebeciliği defterleri*. [metin] Evkaf, EV.HMH.d.5172. Başbakanlık Osmanlı Arşivi, İstanbul.
- BOA, tb17. *Maliyeden müdevver defter*. [metin] Maliyeden Müdevver, no:22389, s.4. Başbakanlık Osmanlı Arşivi, İstanbul.
- BOA, tb18. *Cevdet iktisat*. [metin] Cevdet, no:960. Başbakanlık Osmanlı Arşivi, İstanbul.
- BOA, tb19. *Topkapı Sarayı Müzesi arşivi defterleri*. [metin] Topkapı Sarayı, TS.MA.d.09869/1. Başbakanlık Osmanlı Arşivi, İstanbul.
- BOA, tb20. *A.E.SOSM. III. Osman III*. [metin] AE. Ali Emiri, no: 3207. Başbakanlık Osmanlı Arşivi, İstanbul.
- BOA, tb21. *Tefrişat kalemi evrakı*. [metin] Bab-ı Defteri, no: 4/63. Başbakanlık Osmanlı Arşivi, İstanbul.
- BOA, tb22. *Topkapı Sarayı Müzesi arşivi defterleri*. [metin] Topkapı Sarayı, TS.MA.d.4284/27. Başbakanlık Osmanlı Arşivi, İstanbul.
- BOA, tb23. *Topkapı Sarayı Müzesi arşivi defterleri*. [metin] Topkapı Sarayı, TS.MA.d.4284/28. Başbakanlık Osmanlı Arşivi, İstanbul.
- BOA, tb24. *Evkaf Haremeyn muhasebeciliği defterleri*. [metin] Evkaf, EV.HMH.d.06209. Başbakanlık Osmanlı Arşivi, İstanbul.
- BOA, tb25. *Evkaf Haremeyn muhasebeciliği defterleri*. [metin] Evkaf, EV.HMH.d. 5600. Başbakanlık Osmanlı Arşivi, İstanbul.

- BOA, tb26. *Evkaf Haremeyn muhasebeciliği defterleri*. [metin] Evkaf, EV.HMH.d.5252. Başbakanlık Osmanlı Arşivi, İstanbul.
- BOA, tb27. *Evkaf Haremeyn muhasebeciliği defterleri*. [metin] Evkaf, EV.HMH.d.5226. Başbakanlık Osmanlı Arşivi, İstanbul.
- BOA, tb28. *Evkaf Haremeyn muhasebeciliği defterleri*. [metin] Evkaf, EV.HMH.d.5286. Başbakanlık Osmanlı Arşivi, İstanbul.
- BOA, tb29. *Topkapı Sarayı Müzesi arşivi evrakı*. [metin] Topkapı Sarayı, TS.MA.e.3276/ 5-6. Başbakanlık Osmanlı Arşivi, İstanbul.
- BOA, tb30. *Topkapı Sarayı Müzesi arşivi evrakı*. [metin] Topkapı Sarayı, TS.MA.e.1260/ 5-5. Başbakanlık Osmanlı Arşivi, İstanbul.
- BOA, tb31. *Topkapı Sarayı Müzesi arşivi evrakı*. [metin] Topkapı Sarayı, TS.MA.e.3276/ 1-2. Başbakanlık Osmanlı Arşivi, İstanbul.
- BOA, tb32. *Topkapı Sarayı Müzesi arşivi evrakı*. [metin] Topkapı Sarayı, TS.MA.e.3276/ 3-4. Başbakanlık Osmanlı Arşivi, İstanbul.
- VGMA, tb. *Vakıflar Genel Müdürlüğü arşivi evrakı*. [metin] no:639,s.34, sıra 23/3. Vakıflar Genel Müdürlüğü Arşivi, Ankara.
- BOA,1616, *Topkapı Sarayı Müzesi arşivi defterleri*. [metin] Topkapı Sarayı, TS.MA.d.35 v.22a, Başbakanlık Osmanlı Arşivi, İstanbul.
- BOA, 1617, *Topkapı Sarayı Müzesi arşivi defterleri*. [metin] Topkapı Sarayı, TS.MA.d.0021 001 00, Başkanlık Osmanlı Arşivi, İstanbul.

Biyografiler

Selen Azaklı

1995 yılında İstanbul'da doğmuştur. Lisans eğitimini 2018 yılında Fatih Sultan Mehmet Vakıf Üniversitesi Mimari ve Tasarım Fakültesi Mimarlık Bölümü ve 2019 yılında Anadolu Üniversitesi İşletme Fakültesi İşletme bölümünü bitirerek tamamlamıştır. 2022 yılında Fatih Sultan Mehmet Vakıf Üniversitesinde, Mimari Koruma ve Restorasyon Programında "Sultanahmet Soğukçeşme Sokağı'nın Yapısal Dönüşümünün İncelenmesi" başlıklı yüksek lisans tezini tamamlamıştır.

Esra Aksoy

Esra Aksoy 1990 yılında Almanya Berlin'de doğmuştur. 2007 yılında İstanbul'a yerleşmiş ve üniversite eğitimini burada tamamlamıştır. Bahçeşehir Üniversitesinde Mimarlık bölümünü kazanmıştır. 2015 yılında lisansını tamamladıktan hemen sonra 2016 yılında Emlak Konut Gayrimenkul Yatırım Ortaklığı A.Ş 'de Mimar olarak görev almıştır ve Emlak Konut GYO A.Ş. kapsamında yürütülen Proje kapsamalarında yer alan restorasyon projelerinde inceleme fırsatı bulmuştur. 2019 yılında Fatih Sultan Mehmet Vakıf Üniversitesinde Mimari Koruma ve Restorasyon yüksek lisans programında eğitimine başlamıştır ve Tez sürecine devam etmektedir ayrıca halen belirtilen firmada çalışmaya devam etmektedir.